

Nye muligheter

Høyres Stortingsvalgsprogram
2005 – 2009

Innledning	3
Hovedutfordringer	5
Å utnytte mulighetene i en åpen verden.....	5
Å skape og utvikle samfunnet nedenfra	6
Å trygge velferden	7
Å utnytte mulighetene i en åpen verden – internasjonale utfordringer.....	10
Globalisering – uforutsigbarhet og muligheter	10
Forsvar og global sikkerhetspolitikk.....	11
Norske økonomiske interesser	13
Fattigdomstrusselen.....	13
Internasjonalt samarbeid om bedre miljø.....	14
Å utnytte mulighetene i en åpen verden – nasjonale utfordringer.....	14
Økonomisk politikk.....	14
Utdannelse og forskning.....	16
Verdiskaping	20
Innovasjon	22
Arbeidsmarked	23
Samferdsel og infrastruktur.....	24
Energi	24
Fiskeri og havbruk.....	27
Landbruk	28
Miljø.....	29
Trygghet og rettssikkerhet.....	31
Å skape og utvikle samfunnet nedenfra	35
Valgfrihet	35
Respekt for familiens valg.....	36
Likestilling	37
Innvandring	38
En moderne offentlig sektor.....	39
Et enklere Norge.....	40
Konstitusjonell reform.....	40
Kommunereform	40
Vekst i hele landet.....	43
Et åpent samfunn.....	44
Kultur	46
Å trygge velferden	48
Velferd.....	48
Arbeid.....	48
Fornyelse skaper trygghet	50
Forebygging	50
Helse.....	51
En ny generasjon eldre med nye behov.....	54
Pensjon	55

Innledning

Høyres formålsparagraf

”Høyre vil føre en konservativ fremskrittspolitikk, bygget på det kristne kulturgrunnlag, rettsstaten og folkestyret, for å fremme personlig frihet og sosialt ansvar, medbestemmelse og eiendomsrett, og et forpliktende nasjonalt og internasjonalt samarbeid.”

Gradvis fornyelse

Høyre setter enkeltmennesket i sentrum og vil styrke verdiene frihet, ansvar og mangfold. Konservative mener at samfunnet utvikler seg best gjennom gradvis fornyelse. Høyre vil fornye og modernisere Norge for å trygge velferden, for å skape større valgfrihet, for å øke verdiskapingen og for å sikre arbeidsplassene.

Fremtiden byr på muligheter for den enkelte og for Norge. Høyre vil ta mulighetene i bruk!

Frihet – Ansvar – Mangfold

Frihet, ansvar og mangfold henger uløselig sammen.

Høyre tror på enkeltmennesket og vil gi det frihet og ansvar. Frihet er en verdi og et mål i seg selv. Høyre vil at alle skal ha frihet til å utnytte sine muligheter og skape sin fremtid, til beste for seg selv, sine nærmeste og for samfunnet som helhet. Enkeltmenneskets frihet skal kun begrenses av hensynet til andre mennesker.

Høyre har tillit til enkeltmennesket, og vil bygge opp under det personlige ansvar. Tillit utvikler evnen og viljen til å ta ansvar for seg selv og andre. Et samfunn med stor grad av frihet fordrer at flere tar samfunnsansvar gjennom å engasjere seg i nærmiljø, skole, organisasjoner, kulturliv, næringsliv og i andre deler av samfunnet. Høyre vil at flere skal kunne være med å ta ansvar.

Mangfold skaper kreativitet, fornyelse og toleranse, og er en forutsetning for økt valgfrihet. Høyre mener at mangfoldet som oppstår når vi får velge, gir økt livskvalitet. Høyre vil forsvare retten til å velge og vil skape større valgfrihet.

Samfunnet

Menneskenes grunnleggende rettigheter kan bare realiseres i et samfunnsfellesskap bygget på rettsstaten, folkestyret og ytringsfriheten. Utgangspunktet for statens myndighetsutøvelse er at borgernes frihet bare skal kunne begrenses med lover fastsatt for å sikre respekt for andres rettigheter og friheter. Respekten for felles spilleregler og flertallets rett til å bestemme er ikke alene noe mål på demokratiets kvalitet. Like viktig er flertallets vilje til å respektere mindretallets rettigheter og sette grenser for hva som bør avgjøres ved politiske beslutninger.

Grenser for politikk

Høyre mener at det skal være grenser for politikk, og for hvilke beslutninger politikere kan fatte. Et godt samfunn kjennetegnes i høy grad av hvilke beslutninger den enkelte, familien, bedriftene, organisasjonene, institusjonene og lokalsamfunnene får fatte selv. Beslutninger skal fattes av dem beslutningene angår, eller så nær dem som mulig. Høyre mener at staten skal være sterk, men ha begrenset makt. Staten skal konsentrere seg om kjerneoppgavene sine.

Nye muligheter

Høyre vil gjøre det mulig! Høyre vil skape nye muligheter for den enkelte gjennom større valgfrihet og nye muligheter for lokalsamfunnet gjennom mer lokalt selvstyre. Bedre skole og lavere skatter vil skape nye muligheter for flere lønnsomme arbeidsplasser og for at flere skal kunne leve av egen inntekt. Høyre vil skape nye muligheter for Norge gjennom en fremtidsrettet næringspolitikk og norsk medlemskap i EU.

Hovedutfordringer

Vi lever i en spennende tid. Det er mange positive utviklingstrekk både i Norge og i resten av verden. Vår tid er samtidig en krevende tid fordi den utfordrer vår evne til å håndtere raske forandringer. Høyre mener at vi vil være bedre rustet til å møte fremtiden når vi bygger på det beste i våre tradisjoner. Men å ta vare på det beste i samfunnet krever vilje og evne til å fornye og modernisere, slik at hver enkelt av oss og Norge som nasjon kan utnytte mulighetene.

Høyre vil fortsette reformarbeidet for

- **å utnytte mulighetene i en åpen verden**
- **å skape og utvikle samfunnet nedenfra**
- **å trygge velferden**

Å utnytte mulighetene i en åpen verden

Globaliseringen bryter ned barrierer mellom mennesker, kulturer, land og markeder. Dette er en positiv og ønsket utvikling, som er drevet av kunnskap og teknologi og gjort mulig gjennom deregulering og liberalisering.

Globaliseringen øker den enkeltes valgfrihet, fordi valgfriheten ikke lenger begrenses til eget land. Friere verdenshandel bidrar til økt velstand og gir fattige land mulighet til en positiv økonomisk utvikling. Høyere levestandard og friere kommunikasjon skaper bedre grobunn for menneskerettigheter og demokrati.

All utvikling fører med seg nye utfordringer. Vi står overfor en hardere internasjonal konkurranse om arbeidsplasser og verdiskaping. Ny teknologi og nye kommunikasjonsmåter kan misbrukes av kriminelle og terrorister. Miljøkrav kan føre til at investeringer flyttes til land med mindre strenge krav. Men på samme tid kan globaliseringen og den økte internasjonale kontakten gi oss verktøy til å møte utfordringer som overskrider landegrensene. I en verden som blir mindre, vil Norges energiresurser gi oss både økonomiske, strategiske og sikkerhetspolitiske muligheter og utfordringer.

I en åpen verden kan arbeidsoppgaver, kunnskap og kapital flyttes fra en del av kloden til en annen i løpet av kort tid. På grunn av høye produksjonskostnader er Norge mindre attraktivt for arbeidsintensiv industri enn før. Samtidig som det er positivt at mindre utviklede land blir konkurransedyktige industrinasjoner som skaper vekst og velferd for sine innbyggere, ligger det en utfordring for Norge og andre høykostland i å skape nye verdier. Norges ressursrikdom og vår kompetanse gir oss likevel et godt utgangspunkt for å hevde oss i en krevende internasjonal konkurranse. Norsk næringsliv har store vekstmuligheter innenfor og utenfor Norges grenser.

Et effektivt næringsliv og stor produksjon av olje og gass gjør at Norge er et rikt land i dag, men vi har ingen garanti for at vi er det i morgen. Fremtidens verdiskaping vil være grunnlagt på kunnskap og kompetanse, også innen tradisjonell råvarebasert virksomhet. Det tar tid å

endre næringsstrukturer. Derfor må arbeidet med å legge grunnlaget for morgendagens næringsliv og arbeidsplasser begynne nå.

Høyre vil at Norge skal forbli et av verdens beste land å bo i. Det viktigste samfunnet kan gi barn og unge, er en god utdanning. Kunnskap setter den enkelte bedre i stand til å utnytte mulighetene i en åpen verden. Derfor vil Høyre fortsette arbeidet med å skape en bedre skole, som gir alle barn gode utviklingsmuligheter, og vi vil satse mer på høyere utdanning, forskning og innovasjon.

Høyres mål er at Norge skal bli best i Europa på innovasjon. Høyre vil at Norge skal bli et av verdens mest omstillingsdyktige og fremtidsorienterte land, og et land som kan tiltrekke seg kapital, kompetanse og forskning.

Innvandring har gjort Norge til et samfunn med et mangfold av kulturer. Innvandring er en viktig ressurs for verdiskapingen og finansieringen av vår felles velferd. Mennesker fra andre land og kulturer bidrar positivt gjennom arbeid og ved å tilføre det norske samfunn nye impulser. Det flerkulturelle samfunn utfordrer samtidig vår evne til å vise hverandre respekt og toleranse.

Utenfor EU har Norge liten innflytelse over utviklingen i vår region. For å sikre norsk innflytelse på den europeiske utviklingen og for å sikre gode betingelser for norske arbeidsplasser må Norge bli medlem av EU så raskt som mulig.

Høyres mål er at:

- Norge skal være et attraktivt land for investeringer, forskning og høyteknologiske arbeidsplasser
- Norge skal bli best i Europa på innovasjon
- Norge skal bli medlem av EU
- Norge skal bli mer mangfoldig

Å skape og utvikle samfunnet nedenfra

Et livskraftig samfunn skapes og utvikles nedenfra. Sterk statlig styring, detaljerte krav og omfattende bruk av lovfestede rettigheter hemmer initiativ og begrenser lokalsamfunnets muligheter til selv å finne gode løsninger. Alternativet til en mer omfattende stat er et sterkere samfunn hvor mennesker vises tillit og har større mulighet til å utfolde seg og ta ansvar.

Valgfrihet overfører makt fra det offentlige til familier og enkeltmennesker, og uttrykker tillit til hver enkelt av oss og de beslutninger vi selv fatter. Valgfrihet skaper trygghet fordi den enkelte får kontroll over sin egen situasjon. Valgfrihet skaper mangfold og bidrar til å utvikle kvaliteten i tjenestetilbudet. Når folk selv får påvirke hvordan ressursene skal brukes bidrar det til et bedre og mer effektivt tjenestetilbud. Derfor må valgfriheten bli større.

Lokalsamfunnene vil vektlegge ønsker og behov ulikt, og må ha mulighet til å utvikle valgfriheten og tilbudene ulikt. Dermed er det ikke et mål at valgfriheten skal være lik alle steder.

Frivillige organisasjoner er en grunnleggende del av samfunnet og viktige for demokratiet. Gjennom frivillige organisasjoner kan hver og en engasjere seg til beste for andre mennesker. Et slikt engasjement bidrar til et mangfoldig samfunn. Frivillig arbeid gir oss mulighet til å ta

et medansvar for utviklingen av lokalsamfunnet, samtidig som det skaper tilhørighet. Velferdssamfunnet er helt avhengig av frivillige organisasjoners innsats. Høyre vil styrke frivillig sektors selvstendighet ved å gi organisasjonene flere inntektsmuligheter og mulighet til å være med å løse flere samfunnsoppgaver.

Uavhengige institusjoner og organisasjoner er en forutsetning for et fritt samfunn. Det gjelder særlig kunnskapsinstitusjonene, trossamfunnene, kulturlivet og de frivillige organisasjonene. Hvis deres eksistens gjøres avhengig av staten eller sterke maktkonsentrasjoner, kan de bli hindret i sin selvstendighet og sin frie utfoldelse. For Høyre er det et mål at institusjonene og organisasjonene blir mer organisatorisk og økonomisk uavhengige.

Kultur har en egenverdi og behøver derfor ikke alltid begrunnes. Kulturaktiviteter skaper fellesskap, og fremmer forståelse mellom folk og over landegrensene. Kultur bærer også i seg en identitetsskapende kraft som skaper trygghet, forståelse og styrke til å vareta og utvikle vår egenart som nasjon. Kulturen er viktig for utviklingen av både personlig, lokal og nasjonal identitet. Gjennom en styrking og bevisstgjøring av kulturarven blir vi bedre i stand til å møte nye kulturer. Kultur kan betegnes som en usynlig kapital, grunnlagt på enkeltmenneskers bidrag til fellesskapet. Høyre anerkjenner ansvaret for å forvalte vår kulturpolitikk slik at vi kan finne den inspirasjon, opplevelse og utfordring vi trenger for å utvikle kulturell samhörighet og personlig identitet. Høyre vil legge til rette for et rikt, mangfoldig og uavhengig kulturliv.

Høyre vil at staten skal være effektiv og sterk, men begrenset. Staten hverken kan eller skal løse alle oppgaver, men konsentrere seg om å løse sine kjerneoppgaver. Staten skal ikke påta seg oppgaver som kan løses bedre i lokalsamfunnet. Når beslutninger fattes av dem det angår eller så nær dem som mulig, blir det mindre detaljstyring, og løsningene kan bedre tilpasses den enkeltes behov. Høyre vil gi mer myndighet til de medarbeiderne som møter folk ansikt til ansikt, slik at den enkelte kan få bedre hjelp. Offentlig sektor på alle nivå skal være effektiv og yte god service til næringslivet, og bidra til å øke konkurransekraften til arbeidsplassene i privat sektor.

Høyre ønsker et mangfold av lokalsamfunn som velger sine egne verdier og prioriteringer, og vil gjennomføre reformer som sikrer lokalsamfunnene mer frihet og større ansvar. Lokaldemokratiet må få flere muligheter, større ansvar og flere oppgaver. Høyre vil ha færre og større kommuner som kan tilby gode tjenester nær brukerne, møte de kravene folk stiller og skape større valgfrihet.

Staten er landets desidert største bedriftseier. For Høyre er det et mål å øke det private ansvaret og det private eierskapet. Ved å redusere det statlige eierskapet vil Høyre sikre en bedre maktspredning i samfunnet.

Høyre har som mål å

- gi den enkelte størst mulig valgfrihet
- føre makt og ressurser tilbake til lokalsamfunn og enkeltmennesker
- styrke frivillige organisasjoners selvstendighet
- desentralisere makt til robuste kommuner
- løse fellesoppgavene bedre enn i dag

Å trygge velferden

Det viktigste grunnlaget for menneskers velferd er fellesskap i familier og personlige nettverk. Velferdssamfunnet må bygge på at flest mulig kan leve et selvstendig liv og ta ansvar for seg selv og sine nærmeste. Selvstendige mennesker kan og vil ta et samfunnsansvar. Det offentlige har et ansvar for ikke å svekke den private velferden, og må bidra til at den enkelte og familiene skal kunne klare seg selv. Det offentlige har et ansvar for å hjelpe når den private velferden ikke strekker til. Offentlig velferd betyr først og fremst å sikre grunnleggende velferdstjenester for alle, og innsats for å hjelpe den enkelte og familiene til å klare seg selv.

For å trygge velferden må vi øke verdiskapingen, frigjøre ressurser til velferd ved å modernisere offentlig sektor, målrette velferdstiltakene og styrke valgfriheten.

Velferden må fornyes. For å utvikle et mangfoldig velferdstilbud må flere få delta i tjenesteproduksjonen. Det viktige er hverken hvem som eier eller driver velferdsproduksjonen, men at tjenestene blir best mulig og at vi får flere tjenester igjen for pengene. Fornyelsen av velferden må gi den enkelte større valgfrihet. Folk skal ha størst mulig frihet til å velge både mellom tjenester og mellom tjenesteleverandører. For å utvikle et best mulig velferdstilbud må utfordringene møtes i et samarbeid mellom offentlige, private og frivillige. Høyre vil vareta og sikre det offentliges ansvar for å sørge for grunnleggende tjenester til borgerne, uavhengig av om tjenesten utføres av private eller offentlige aktører.

Høyre vil sikre bedre hjelp til de av oss som faller utenfor. Velferdstiltakene må rettes inn mot å hjelpe enkeltmennesker og familier til å kunne klare seg selv. De som trenger det mest, må få bedre og tidligere hjelp. Tiltakene må samordnes, slik at brukerne får én inngang til hjelp fra det offentlige. Tilbudene må utformes og gis lokalt, slik at den enkelte kan hjelpes på sine egne premisser.

Høyre ønsker et godt og likeverdig helsetilbud til alle. Høyre vil utvikle kvaliteten og sikkerheten i helsetilbudet. Pasientenes rettigheter må sikres. Tilbudet til pasienter med psykiske lidelser og rusavhengighet skal prioriteres.

Arbeid og inntekt gir den enkelte grunnlag for å kunne klare seg selv. Det å kunne leve av egen inntekt er en viktig verdi og gjør det enkelte mennesket selvstendig og uavhengig. Yrkesdeltagelse er i seg selv viktig for personlig utvikling og sosial integrasjon. Derfor er det bekymringsfullt at så mange står utenfor arbeidslivet. Vi har bruk for alle, og nesten alle kan arbeide. Norge trenger all tilgjengelig arbeidskraft for å sikre den verdiskapingen som må til for å trygge fremtidens velferd. Utstøting fra arbeidslivet skal forebygges og motarbeides gjennom tilrettelegging på arbeidsplassene.

Høyre vil i større grad rette bruken av velferdsmilliardene mot tilrettelegging og belønning for innsats og aktivitet. Å stille krav er et tegn på tillit til enkeltmennesket. Det er usosialt å la enkeltmennesker med arbeidskapasitet gå passive. Fremtidige reformer av velferdstilbudet må derfor innrettes slik at det i større grad lønner seg å jobbe.

Høyre vil gjøre arbeidsmiljøloven mer fleksibel, slik at det blir lettere å skaffe seg og opprettholde kontakt med arbeidsmarkedet. Det må bli lettere å komme inn på arbeidsmarkedet, slik at flere etter hvert kan få mulighet til varig inntekt. Slik kan flere settes i stand til å klare seg selv og få mulighet til å ta ansvar for sitt eget liv.

Nye generasjoner eldre lever lenger enn før, og har andre ønsker og behov. For å trygge velferden for dagens og fremtidens pensjonister, vil Høyre øke verdiskapingen, gjennomføre en pensjonsreform og modernisere velferdstilbudet. Eldre skal ha mulighet til å delta lenger i arbeidslivet dersom de ønsker det. Eldre skal få større valgfrihet og bedre muligheter til å påvirke sin hverdag og de tjenestene de mottar.

Høyre har som mål

- at flest mulig skal være i stand til å klare seg selv
- å trygge velferden for nåværende og kommende generasjoner
- å forebygge og motarbeide utstøting fra arbeidslivet
- å modernisere den offentlige velferden

Å utnytte mulighetene i en åpen verden – internasjonale utfordringer

Målet for utenrikspolitikken er å vareta Norges sikkerhetsinteresser og økonomiske interesser. Målet må nås på nye måter i en verden som på godt og vondt blir mindre forutsigbar. Norsk utenrikspolitikk må fornyes dersom grunnleggende norske interesser skal bevares.

Globalisering – uforutsigbarhet og muligheter

Verdensøkonomien preges av åpnere grenser og enorm vekst i kommunikasjoner. Økte investeringer, flere bedriftssammenslåinger og flere mennesker som flytter på tvers av landegrensene påvirker også Norge. Vår økonomi er svært avhengig av internasjonale markeder. Norsk næringsliv må hevde seg nasjonalt og internasjonalt, og må fornye seg for å sikre arbeidsplasser, verdiskaping og velferd.

Globaliseringen fører med seg endringer som gjør hverdagen enklere og skaper nye muligheter for millioner av mennesker, bedrifter og organisasjoner. Samtidig kan mulighetene misbrukes til organisert kriminalitet, terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen. Også viktige norske interesser, for eksempel knyttet til olje- og gassvirksomhet, skipsfart eller fiskeriressurser, kan bli rammet. Truslene fra terrorisme oppstår imidlertid ikke i et tomrom, men henger sammen med andre trusler som interne og regionale konflikter, stater i oppløsning, korrupsjon, mangel på demokrati og menneskerettigheter, militant ekstremisme, fattigdom, miljøkriser og epidemier. Det globaliserte trusselbildet betyr at ustabilitet i fjerne strøk på en helt annen måte enn tidligere kan få direkte betydning for vår sikkerhet. I dette bildet hører det også med at mange av vekstmulighetene internasjonalt for norsk olje- og gassvirksomhet og for andre norske næringer ligger i områder preget av konflikt, korrupsjon eller menneskerettighetsbrudd.

En utenrikspolitikk som håndterer uforutsigbarhet

Globaliseringen innebærer at endringer skjer raskere, er mindre forutsigbare og påvirker Norge sterkere enn før. Som et lite land kan Norge bare få gjennomslag for sine interesser dersom vi er en troverdig samarbeidspartner for de stater og internasjonale organer som har størst betydning for oss. Høyre mener at Norge må søke forpliktende samarbeid innenfor internasjonale organisasjoner som EU, NATO, FN og WTO.

Norges nærområder i nord

Norge har viktige interesser i nordområdene. Forutsetningene for å vareta disse interessene er i dramatisk forandring. Dette får konsekvenser for sikkerhetspolitikk, miljøpolitikk, energipolitikk og næringspolitikk.

De forventede funnene av olje og gass i norsk og russisk sektor i Barentshavet gir Norge store muligheter. Letevirksomheten for å kartlegge ressursene og arbeidet med å bygge opp kompetansen i nord må forseres. Det er en forutsetning for fullt ut å kunne utnytte energimulighetene i nord at det blir fremforhandlet en avgrensningslinje for virksomhet på kontinentalsokkelen. Det må snarest mulig inngås en avtale med Russland for å klargjøre hvilke land som har jurisdiksjon i hvilke områder. Inntil en avklaring skjer, vil en forsering av letevirksomhet i Barentshavet være nyttig for å skape bedre oversikt over ressurs situasjonen og videreutvikle norsk kompetanse som man også fra russisk side kan se seg tjent med å ta i

bruk i partnerskap på russisk sokkel. Dette er viktig for å sikre gjennomslag for norske miljøinteresser.

USA har stor interesse av energileveranser fra Russland. Det har skapt et energipolitisk og økonomisk partnerskap mellom de to stormaktene, som medfører nye strategiske utfordringer for Norge, og ikke minst en sterk økning i oljetransporten forbi norskekysten.

Kolahalvøya er fortsatt et militært tyngdepunkt, men det er langt mindre internasjonal interesse enn tidligere for Norges sikkerhetspolitiske situasjon i nord. Nordvest-Russland har verdens største konsentrasjon av atomreaktorer og et betydelig atomavfallsproblem. En utslippskatastrofe vil ha enorme skadevirkninger for folk, miljø og verdiskaping i Norge.

Kontroll med fiskeressursene og gjennomføringen av fiske i norsk og internasjonalt farvann er viktig for en bærekraftig fiskerinæring som sikrer bosetting og verdiskaping langs kysten. Sterkere internasjonalt samarbeid for å kontrollere fiske, havnekontroll og omlastning i internasjonalt farvann er viktig for en bærekraftig ressursforvaltning. Den politiske dialogen med Russland om fiskeriforvaltning og energimuligheter i nord må styrkes.

Norge må ta lederskap for å sikre at ressursrikdommen og miljøutfordringene i nord blir håndtert på en måte som kommer Norge, og ikke minst Nord-Norge, til gode. Høyre ønsker at det etableres et internasjonalt samarbeid om stabil internasjonal energiforsyning, miljø sikkerhet og økonomisk utvikling i nordområdene. Dette vil også vareta og videreutvikle norsk miljøkompetanse innenfor olje- og gassvirksomhet og skipsfart. Dette samarbeidet innebærer en styrking av samarbeidet med Russland, blant annet gjennom Barentssamarbeidet og gjennom økt bruk av den russlandskompetanse som er utviklet i Nord-Norge.

Høyre mener at norsk medlemskap i EU, i tillegg til NATO-medlemskapet, er nødvendig for å sikre internasjonal støtte for norske interesser i nord.

Høyre vil ha en fast og konsekvent håndhevelse av norsk suverenitet over Svalbard i pakt med Svalbardtraktaten. Høyre vil videreføre strenge miljøvernbestemmelser for Svalbard, og styrke det internasjonale forsknings- og utdannelsessamarbeidet på øygruppen.

Forsvar og global sikkerhetspolitikk

Globaliseringen av trusselbildet må møtes med en global sikkerhetspolitikk. Under den kalde krigen hadde Norge en utsatt og strategisk viktig plassering. I dag er Europas og Norges betydning for USA blitt mindre. NATO har fått en ny og global rolle som medfører at sikkerhetsspørsmål knyttet til våre nærområder i økende grad blir håndtert av EU. Det er i Norges interesse at samarbeidet i NATO utdypes og forsterkes, at samarbeidet mellom Europa og USA er tettest mulig, og at vi har den amerikanske militære kapasiteten som en sikkerhetsgaranti. Samtidig må vi erkjenne at EU utvikler sin egen sikkerhetspolitiske kapasitet, og at EU-landene opptre mer samlet i NATO-sammenheng.

Norges medlemskap i NATO er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig, forutsetning for å vareta norske sikkerhetspolitiske interesser. Bare et EU-medlemskap vil sikre at Norge ikke blir stående utenfor når viktige spørsmål om vår egen og Europas sikkerhet avgjøres. Inntil Norge blir medlem av EU, mener Høyre at Norge må søke å koordinere seg mest mulig med EU i internasjonale spørsmål.

EU er en viktig maktblokk i arbeidet for en solid internasjonal rettstilstand innenfor FN-pakten. EU er verdens største giver av økonomisk bistand og støtter fredelig løsning av konflikter. Skal de nye og mer komplekse globale sikkerhetsutfordringene håndteres før de blir til alvorlige trusler, må de først og fremst møtes med ikke-militære virkemidler som går langt utover innholdet i NATO-samarbeidet. Høyre mener at Norge som fullverdig medlem av EU vil få større internasjonalt gjennomslag for sine synspunkt.

Spredning av masseødeleggelsesvåpen er en dramatisk sikkerhetsutfordring i vår tid, ikke minst fordi enkelte terrorgrupper, ikke bare stater, har som mål å skaffe denne type våpen. Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler til disse må derfor trappes opp. Høyre mener det ikke nødvendigvis er noen motsetning mellom multilaterale traktater og avtaler om nedrustning og ikke-spredning på den ene siden og mindre formaliserte ikke-spredningsinitiativ på den andre. Det er likevel viktig at ikke-spredningsinitiativ blir koordinert med og støtter opp under målene for de multilaterale nedrustnings- og ikke-spredningsprosessene.

Forsvaret

Globaliseringen av sikkerhetsproblemene har endret det tradisjonelle skillet mellom nasjonale og internasjonale sikkerhetsutfordringer. Forsvaret må derfor være i stand til å settes inn i internasjonale freds- og stabiliseringsoppdrag. Deltagelse i internasjonale operasjoner hever kvaliteten på det nasjonale forsvaret og er en forutsetning for vår evne til å operere sammen med våre allierte. Norge må evne å stille hurtigreagerende og relevante styrker til operasjoner i regi av FN eller organisasjoner som NATO og EU. Høyre vil styrke forsvarets evne til å delta i internasjonale operasjoner, uten at det skal svekke vår nasjonale forsvarsevne.

Forsvaret av Norge

Høyre vil øke forsvarsevnen. Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nærområdene er fremdeles store, men de er annerledes enn tidligere. Utviklingen i nordområdene tilsier at de nasjonale forsvarsbehovene må møtes med en styrkestruktur som har god operativ evne, fleksibilitet, tempo og utholdenhet. Det betyr også større krav til kompetent personell, økt innslag av vervede og heving av de vernepliktiges status. Det er forsvarets behov som må styre innkallingen av vernepliktige. Tjenesten skal ha et meningsfylt innhold.

Høyre vil følge opp langtidsmeldingen for forsvaret. Nødvendige omstillinger skal gjennomføres, samtidig som personellet og deres familier må ha størst mulig forutsigbarhet.

Innsats for fredelig konflikthåndtering

Militær innsats vil alltid være siste utvei for å bidra til stabilisering og sikkerhet. Konflikt og ustabilitet har politiske årsaker. Det krever styrket politisk, økonomisk og diplomatisk innsats for å bidra til fredelig håndtering av konflikter og for å legge grunnlaget for stabil utvikling i urolige områder av verden. Støtte til fredsprosesser, politiinnsats, humanitær innsats og utviklingsbistand bidrar til forebygging av og fredelig håndtering av konflikter.

Høyre vil styrke den norske innsatsen for fredelig konflikthåndtering, både gjennom direkte innsats fra norsk side, i samarbeid med EU og innenfor FN.

FN og folkeretten

Et lite land som Norge er tjent med en stabil internasjonal rettsorden. Høyre legger til grunn at folkeretten og bindende vedtak i FNs sikkerhetsråd skal respekteres. Samtidig som FN har en legitimitet som ingen andre organisasjoner, er FN ikke tilstrekkelig effektivt til å løse

internasjonale krise- og konfliktsituasjoner. Høyre støtter opp om reformprosessen i FN med mål om at organisasjonen skal bli både mer effektiv og mer demokratisk. For å bidra til effektiv gjennomføring av FN-vedtak vil Høyre styrke samarbeidet mellom FN og regionale organisasjoner. I Europa er det særlig EU som er en troverdig og effektiv samarbeidspartner for FN. Et medlemskap i EU vil styrke norske interesser både i EU og FN.

Norske økonomiske interesser

Norges forhold til EU-markedet er det langt viktigste for norsk økonomi. EØS-avtalen sikrer viktige interesser for norsk næringsliv i det europeiske markedet. Så lenge Norge står utenfor EU, er det viktig med en effektiv iverksettelse av EU-regelverk i norsk rett for å vareta EØS-avtalen. Det er etter Høyres syn helt avgjørende at det ikke skapes tvil om EØS-avtalen. EØS-avtalen er likevel ikke tilstrekkelig. Den omfatter ikke viktige norske interesser som fisk, jordbruk, olje, gass eller skipsfart, og gir oss heller ingen innflytelse over EU-lovgivning som er styrende for Norge. Dette er et selvpåført demokratiproblem, som kan løses ved at Norge blir et fullverdig medlem av EU.

Globaliseringen av verdensøkonomien byr på muligheter for et lite land med en åpen økonomi. Norsk økonomi og norsk næringsliv har svært mye å vinne på at handelshindringer fjernes. Norges avhengighet av handel med andre land gjør at vi trenger et forpliktende internasjonalt handelssystem som beskytter mot vilkårlighet, proteksjonisme og den sterkeste rett i verdenshandelen. Høyre støtter derfor en videre utbygging av WTO-regelverket. Vi ønsker å styrke den utenrikspolitiske innsatsen for å stimulere norsk næringsliv til en offensiv internasjonal satsing, innenfor etisk og juridisk forsvarlige rammer. Høyre vil arbeide for nedbygging av handelsrestriksjoner.

Norsk EU-medlemskap

Norges sikkerhet og våre økonomiske og miljømessige interesser kan bare vareta gjennom tettere internasjonalt samarbeid. Innsatsen for å skape trygghet og utvikling i Europa og Europas naboer skje primært i regi av EU. Utvidelsen av EU har gjort denne rollen enda viktigere.

Høyre mener at Norge må bli medlem av EU så raskt som mulig. Spørsmålet om medlemskap legges ut til folkeavstemning. Høyre vil respektere utfallet av en folkeavstemning.

Fattigdomstrusselen

Mange fattige land preges av vanstyre, korrupsjon og svake myndighetsstrukturer. I tillegg til menneskelige lidelser kan dette gi grobunn for konflikt, internasjonal kriminalitet og i verste fall terrorisme. Bekjempelse av fattigdom er derfor også en sikkerhetspolitisk utfordring. Skal fattigdomsproblemene reduseres, må utviklingslandene få bedre adgang til internasjonale markeder for varer, tjenester, utdannelse og arbeidskraft.

Siden flertallet av befolkningen i fattige land livnærer seg av primærnæringer, er det særlig viktig å åpne handelen med landbruksvarer. Det gjelder særlig for utviklingsland som ikke er i gruppen av de aller fattigste landene. Skal denne strategien for fattigdomsreduksjon lykkes, må de rike landene bygge ned handelshindre, som for eksempel toll- og kvotebarrierer og eksportsubsidier.

De aller fattigste landene har foreløpig for dårlige forutsetninger for å bli en del av den globaliserte økonomien. Det skyldes dels svakt styresett og politikk som ikke stimulerer

handel og verdiskaping, dels at landene ikke kommer seg ut av sin marginaliserte posisjon i verdensøkonomien uten bistand utenfra. I WTO-sammenheng bør man ta hensyn til landenes utviklingsnivå når forpliktelser skal utformes, samtidig som de svakest stilte landene får bistand til å styrke sin økonomiske konkurransekraft, utvikle produksjonskapasitet, utvikle handel og tiltrekke seg investeringer. Mange av disse landene vil også ha behov for gjeldslettelse for å makte omstillingene som kreves i den globaliserte økonomien.

Selv om økonomisk bistand utenfra er nødvendig, må norsk utviklingspolitikk baseres på at utvikling i et land skapes innenfra. Derfor vil Høyre at det stilles krav til at samarbeidsland styrker sin finans- og justisforvaltning, bekjemper korrupsjon, etablerer demokratiske prosesser, styrker privat eiendomsrett og sikrer respekt for menneskerettigheter.

Et stort flertall av verdens fattige er kvinner. Et stort flertall av barn som aldri får begynne på skolen, er jenter. Høyre mener at å bedre kvinners situasjon har stor betydning for å bedre den generelle utviklingen i fattige land. For å bekjempe fattigdom og motvirke menneskehandelen med kvinner og barn vil Høyre arbeide for å styrke kvinners demokratiske, økonomiske og sosiale stilling.

Internasjonalt samarbeid om bedre miljø

Mange av de mest alvorlige miljøutfordringene verden står overfor, er internasjonale. Derfor er det viktig med et mest mulig forpliktende internasjonalt miljø samarbeid og internasjonale miljøavtaler. Høyre vil arbeide for flere internasjonale miljøavtaler for å bekjempe de globale problemene. Fordi mange av de alvorligste miljøtruslene mot Norge kommer fra utlandet, er det viktig å arbeide for tiltak i våre nærområder, ikke minst i Nordvest-Russland.

Klimaendringene er vårt alvorligste miljøproblem. Kyotoavtalen med internasjonale forpliktelser til reduksjon i klimagassutslipp vil tre i kraft i 2008. Høyre støtter Kyotoavtalen. Norge bør arbeide for at de land som har ratifisert avtalen raskt iverksetter et internasjonalt kvotehandelssystem for klimagassutslipp, med perspektiver utover Kyotoavtalen.

Store deler av jordens befolkning har ikke tilgang til nok rent drikkevann og tilfredsstillende sanitære forhold. Høyre vil støtte arbeidet med å dekke slike grunnleggende behov.

Høyre mener at de globale miljøutfordringene best kan møtes gjennom forpliktende regionalt samarbeid. Norsk medlemskap i EU vil gi ny kraft til norsk miljøpolitikk. I påvente av medlemskapet vil Norge støtte opp om og bidra til å videreutvikle miljøpolitikken i Europa.

Høyre vil være forsiktig med å pålegge næringslivet særnorske miljøkrav. Det styrker ikke det internasjonale miljøvernet at bedrifter flytter fra Norge til land med lavere miljøkrav.

Å utnytte mulighetene i en åpen verden -- nasjonale utfordringer

For å kunne utnytte mulighetene må både hver enkelt av oss og Norge som nasjon settes bedre i stand til å håndtere forandring. Høyre vil føre en fremtidsrettet næringspolitikk, fortsette reformarbeidet innenfor offentlig sektor og satse mer på skole, forskning og utvikling.

Økonomisk politikk

Høyre vil fortsette reformarbeidet slik at økonomiens vekstevne øker og bedriftenes konkurransevne blir bedre.

Norge er avhengig av bedrifter som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. Konkurransen i pris og kvalitet er til forbrukernes beste. Konkurransesatte bedrifter er viktige for verdiskapingen, og bidrar til ny kompetanse og kunnskap. Høyre mener at myndighetene skal legge til rette for konkurranse, slik at næringslivet er best mulig rustet. Det må skje gjennom en sterk konkurranselov og ved at det offentlige i større grad åpner for konkurranseutsetting i anskaffelsen av varer og tjenester. Anbud må tilrettelegges for at også små og nystartede bedrifter kan delta.

Høyre vil føre en politikk som gir større rom for privat verdiskaping. Derfor må veksten i statsbudsjettets utgifter være mindre enn veksten i bruttonasjonalproduktet for fastlands-Norge. Dette vil bidra til å dempe lønnspresset og på den måten bedre konkurransevnen og trygge arbeidsplassene. Høyre vil videreføre retningslinjene for pengepolitikken og finanspolitikken.

Fortsatt lavere skatter og avgifter

Høyre vil redusere det norske skatte- og avgiftstrykket. I en verden hvor landene konkurrerer om kvalifisert arbeidskraft er det viktig at skattenivået på arbeidsinntekt i Norge er mer i tråd med nivået internasjonalt. Norske skatter og avgifter ligger over nivået i sammenlignbare europeiske land. Høyre vil derfor fortsette å senke det samlede skatte- og avgiftstrykket og innrette skatter og avgifter slik at Norge blir mer konkurransedyktig for etablering og utvikling av næringsvirksomhet og arbeidsplasser. Høyre vil sikre bedriftene gode og stabile rammevilkår. Selskapsbeskatningen må fortløpende vurderes i forhold til den internasjonale utviklingen.

Høyre vil styrke det private eierskapet i næringslivet. Flere norske eiere med nærhet til produksjon og beslutninger betyr økt verdiskaping. Den samlede skattleggingen av kapital må derfor reduseres. Høyre vil avvikle den særnorske formueskatten i løpet av stortingsperioden. Dette må sees i sammenheng med fjerning av delingsmodellen og en ny modell for beskatning av aksjeinntekter.

Det skal være mulig å leve av egen inntekt. Lavere skatt trykker den enkeltes og familiens velferd. Høyre vil derfor senke skatten på lave og middels inntekter ved å heve minstefradraget i skattesystemet. Høyre vil at færre skal betale toppskatt. Folk med vanlige lønnsinntekter skal ikke betale toppskatt.

Det skal lønne seg å jobbe. Ingen skal betale mer enn halvparten av sist tjente krone i skatt. Høyre vil derfor redusere marginalskatten på arbeid. Lavere marginalskatt gjør at flere tjener på å jobbe heltid, og er i tillegg nødvendig for å redusere forskjellen på beskatning av arbeid og kapital. Lavere marginalskatt vil gjøre skattesystemet flatere, enklere og mer rettferdig.

Avgifter

Høyre vil redusere det høye norske avgiftsnivået.

Stor avstand mellom avgiftsnivået på alkohol i Norge og våre nærmeste naboland fører til handelslekkasje og tap av inntekter og arbeidsplasser. Høye avgifter fører også til større illegal omsetning av alkohol. For å begrense handelslekkasje og kriminalitet vil Høyre redusere alkoholavgiftene.

Norske bilavgifter er blant de høyeste i verden. Høyre vil redusere bilavgiftene slik at det blir billigere å kjøpe tryggere og mer miljøvennlige biler. Høyre vil også gå imot innføring av såkalte rushtidsavgifter på bilkjøring. Rushtidsavgift er usosialt og urettferdig, og rammer arbeidstagere som ikke har mulighet til å velge sin arbeidstid og familier som må bruke bil for å levere barn i barnehage og skole.

Høyre vil ikke innføre nye avgifter på fritidsbåter, og vil ikke øke de eksisterende avgiftene.

Hus og hjem skal ikke være et skatteobjekt for staten. Høyre vil derfor gå imot gjeninnføring av den såkalte fordelsskatten på bolig. Høyre mener at det heller ikke skal innføres noen form for statlig eiendomsskatt.

Ved etablering eller refinansiering av lån betaler låntagere et tinglysningsgebyr til staten. Høyre vil redusere tinglysningsgebyret. Det vil gjøre det enklere å bytte långiver, og øker konkurransen mellom bankene til fordel for låntagerne. Høyre vil redusere dokumentavgiften.

Utdannelse og forskning

Kunnskapssamfunnet

I en tid med raske endringer er det viktigere enn noen gang at skolen gir elevene kunnskap, ferdigheter og holdninger som setter dem i stand til å utnytte mulighetene i en globalisert verden. I en verden hvor grenser mellom nasjoner får mindre betydning, har skolens oppgave som verdi- og kulturformidler blitt enda viktigere.

Muligheter og utvikling for den enkelte

Høyre vil at skolen skal formidle både kunnskap og verdier. Skolen skal sette elevene i stand til å utnytte sine evner og realisere sine talenter. Skolen skal danne og utdanne slik at den enkelte kan ta ansvar for seg selv og sine medmennesker.

God skole og utdanning er det viktigste samfunnet kan gi hvert enkelt barn. Det sikrer den enkeltes utvikling og mulighet til å ta i bruk sine evner, til beste for seg selv og samfunnet. Utdanning inspirerer, motiverer og skaper nye muligheter.

Høyre mener satsingen på samisk som førstespråk i skolen fortsatt skal tilsvare satsingen på norskfaget. Høyre vil videreføre satsingen på etterutdanning også for samisklærere.

Elevene skal være trygge på skolen. Høyre vil derfor forsterke innsatsen mot mobbing og fremme utvikling av trygge og inkluderende miljøer.

Høyre vil arbeide for å få mer idrett og fysisk aktivitet inn i skolen i et tett samarbeid mellom skoler, lag og organisasjoner.

Muligheter og velferd for Norge

Hvis vi skal klare å sikre og bygge ut velferden, er vi avhengige av en godt utdannet befolkning. En av Norges største fordeler i konkurransen med andre land er vårt høye utdanningsnivå. Høyre mener at det fortsatt må være slik.

For at Norge skal bli et av verdens mest nyskapende land, må skolen stimulere elevenes kreativitet og fremme entreprenørskap. Det er særlig viktig å styrke realfagene på alle nivåer i

utdannelsessystemet. Høyre vil satse mer på elev-, ungdoms- og studentbedrifter og ungt entreprenørskap i skolen.

En skole i endring

Skolen er i endring. Utdannelsesreformen Kunnskapsløftet skal bidra til å heve kvaliteten og kunnskapsnivået i skolen. Mer ansvar og frihet gis til den enkelte skole, lærer og elev. Metodefrihet for lærere, tydelige læringskrav og fleksibilitet i sammensetningen av elevgrupper gjør det mulig å tilpasse undervisningen til den enkelte elev. Høyre vil sikre at denne reformen gjennomføres.

Fortsatt gjenstår det mye arbeid. Selv om det har vært en stor vekst i ressurstilgangen, er ikke det alene tilstrekkelig til å sikre kvaliteten i skolen. Altfor mange elever går ut av grunnskolen uten å kunne lese og skrive skikkelig. Altfor mange elever slutter før de har fullført videregående skole. Norske elever oppnår bare middels resultater i internasjonale tester, og gjør det særlig dårlig i realfagene.

Høyre vil bedre elevenes tilgang på IKT-utstyr til bruk i opplæringen. Alle elever i videregående skole skal ha tilgang til datamaskin. Skolene skal selv kunne velge å fremskynde en overgang til mer bruk av IKT-baserte læremidler.

Kunnskap og kreativitet

En god skole for de yngste elevene bygger på samspillet mellom læring og lek. For de eldre elevene må skolen finne samspillet mellom kunnskap og kreativitet. Skolens viktigste oppgave er å formidle kunnskap, verdier og grunnleggende ferdigheter som gjør at elevene kan mestre livet etter skolen.

Skolen skal allerede fra første skoleår legge vekt på lese-, skrive- og regneferdigheter. Elever som ikke behersker de grunnleggende ferdighetene, må fanges opp tidlig og få nødvendig hjelp og støtte. For å gi hvert enkelt barn en best mulig start er det viktig at manglende norskkunnskaper kan oppdages tidlig. Høyre vil gi et tilbud før skolestart til barn med manglende norskkunnskaper.

Høyre vil ha en skole som stimulerer elevenes evner og interesser og utvikler deres talenter. Derfor må arbeidet med å tilpasse undervisningsopplegget til hver enkelt elev fortsette. Høyre er positiv til forsøk med nye pedagogiske metoder i skolen, men understreker at elevene selv må få være med og forme sin egen undervisningshverdag.

Ingen tjener på en skole uten klare krav, aller minst elevene selv. Elever i ungdomsskolen og i videregående skole trenger en objektiv bedømmelse av arbeidet de gjør. Derfor vil Høyre beholde karakterene, som bør suppleres med skriftlige kommentarer. Alle skriftlige fag skal være eksamensfag. Høyre vil at det innføres regelmessig skriftlig tilbakemelding på barnetrinnet.

Av hensyn til kunnskapsformidlingen vil Høyre øke timetallet på barnetrinnet. Timene skal primært brukes til å styrke basisfagene norsk, matematikk og engelsk. Elevene skal ha to obligatoriske fremmedspråk i grunnskolen.

For å stimulere lærelyst og nysgjerrighet er det viktig å gi elevene på ungdomstrinnet muligheten til å ta fag fra videregående. Elever i videregående opplæring som er motivert for det må ha anledning til å gjøre det samme med fag fra høyere utdanning.

For å styrke den sosiale og yrkesrettede rådgivningstjenesten vil Høyre at det skal være mulig å organisere rådgivningstjenesten slik det passer best ut ifra lokale behov. Høyre vil at rådgivningstjenesten skal ha mulighet til å ta flere ressurser og ulik kompetanse i bruk i sitt arbeid med å veilede til utdanning og arbeid.

Elever som satser på høyere utdanning må være best mulig forberedt for kommende studier. Høyre vil derfor stille krav til faglig nivå i videregående opplæring for å få generell studiekompetanse. For alle studieretninger, særlig de yrkesfaglige, vil Høyre fortsette arbeidet med å gjøre opplæringen mer relevant for arbeidslivet. Muligheten til å fordype seg i lærefagene allerede fra vg1 må sikres. Gjennom yrkesopplæring og lærlingeordninger utvikles elever til dyktige fagfolk bedriftene har bruk for og vil ansette. Høyre vil derfor sikre god yrkesopplæring og gode lærlingeordninger.

Høyre vil gjøre den skriftlige sidemålsundervisningen i ungdomsskolen og videregående skole valgfri.

For å styrke elevenes språkkunnskaper og gi dem verdifull innsikt i andre kulturer må flere norske elever få mulighet til å ta deler av videregående skole i utlandet. Høyre vil arbeide for at det opprettes flere internasjonale skoletilbud i Norge.

Fra likhetsskole til lokalt initiativ

Høyre ønsker stor grad av frihet for den enkelte skole. Læreplanens mål skal være brede og overordnede, og skolene må gis metodefrihet. På den måten kan skolene utvikle sitt eget særpreg, spesialisere seg innen enkeltområder og inspirere og lære av hverandre. Skolene skal oppmuntres til å sette i gang forsøksordninger og lokale tiltak, enten det gjelder leksehjelp, kvelds åpne skoler, fleksibel skoletid eller fleksibel skoleferie.

Høyre vil at kommunene, gjerne i samarbeid, skal overta ansvaret for de videregående skolene. Det vil styrke muligheten til å se hele skoleløpet i sammenheng.

For å sikre elevenes medbestemmelse vil Høyre styrke elevdemokratiet ved de videregående skolene. Elevene må sikres retten til å kunne evaluere lærerne og undervisningsmiljøet.

Et felles ansvar

Høyre mener det er viktig for skolen og elevene at hjem og skole utvikler gode samarbeidsmønstre. Derfor vil Høyre at foreldrene skal få mer innflytelse over skolehverdagen. Samarbeidet må i størst mulig grad utformes ved den enkelte skole. God informasjon er en forutsetning for foreldrenes innflytelse.

Høyre mener at informasjon om karaktersnitt, trivsel, læringsmiljø og arbeidsmiljø i så stor grad som mulig skal offentliggjøres og være lett tilgjengelig, samtidig som hensynet til personvernet varetas.

For å sikre at alle elever får en god undervisning vil Høyre gjennomføre nasjonale prøver. Disse skal undersøke hvordan elevene ligger an i forhold til fastsatte kunnskapsmål. De nasjonale prøvene skal ikke erstatte dagens eksamensordning. Kunnskap om tilstanden i skolen, herunder resultater fra nasjonale og internasjonale tester, må brukes av den enkelte skole og lokale og nasjonale myndigheter som redskap for å oppnå bedre resultater i skolen.

Kunnskap om tilstanden i skolen og fritt skolevalg er en forutsetning for å sikre elever og foreldre medinnflytelse i skolen. Høyre mener at fritt skolevalg i videregående skole må lovfestes. Høyre ønsker et friere skolevalg også i grunnskolen, men understreker at grunnskoleelevene skal ha rett til å gå på sin nærscole.

Det begynner med læreren

For å få en bedre skole er det avgjørende å ha kompetente, engasjerte og motiverte lærere. Høyre mener skolen må sikres kompetente lærere gjennom bedre lærerutdanning og bred rekruttering til læreryrket. Høyre vil vise lærerne som fagpersoner tillit ved å sikre metodefrihet i undervisningen.

Høyre vil ha strenge opptakskrav til lærerutdannelsen og øke kompetansekravene til førskolelærere som skal arbeide i skolen. Høyre vil sikre kompetanseløftet for lærerne og de omfattende tiltakene for etter- og videreutdanning. Det må også legges bedre til rette for at lærere kan veksle mellom undervisning og annet arbeid. Høyre vil utvikle ordningen med individuell avlønning slik at det blir mer attraktivt å være lærer, og skolen kan sikres de beste lærekraftene.

Friskoler for mangfold og valgfrihet

Høyre mener at friskolene bidrar til mangfold og gir nye impulser til hele skole-Norge.

Høyre vil arbeide videre for en økonomisk mer likeverdig behandling av offentlige skoler og friskoler. Det er nødvendig for å sikre reell valgfrihet for alle. Høyre vil samtidig beholde friskolenes mulighet til å ta en viss egenandel av foreldrene. Myndighetene må sikre at alle undervisningsopplegg ligger innenfor rammene av norsk lov, og at skolene oppfyller kvalitetskravene.

Voksenopplæring og etterutdanning

Høyre vil utvikle en samlet strategi for et samfunn med mer kunnskap og kompetanse, og vil vie større oppmerksomhet til ikke-formell læring. Den formelle kompetansen den enkelte får gjennom skole og utdanning må lettere la seg omsette i realkompetanse i arbeidslivet. Høyre mener utdannelsessystemet i større grad skal bidra til livslang læring. Høyre vil videreutvikle realkompetansereformen, samtidig som den akademiske standarden heves.

Fagskoler

Fagskolene gir tilbud om kortere yrkesrettede utdannelser. De utgjør et frittstående alternativ til de lengre utdannelsesløpene ved høyskoler og universiteter. Høyre mener fagskolene er viktige for å sikre næringslivet nødvendig praktisk yrkesrettet kompetanse.

Universiteter og høyskoler

Universitetene og høyskolene skal ha mulighet til å utvikle sin uavhengighet og egenart. Høyre mener at konkurranse kan føre til utvikling av kvaliteten og mangfoldet i utdannelsesstilbudet og er positiv til flere private tilbud. Høyre ser på de private og de offentlige utdannelsesinstitusjonene som likeverdige.

Høyre mener at allmenn tilgang til høyere utdanning og god studiefinansiering er bærebjelker i kunnskapssamfunnet. Studiefinansieringen skal gi alle mulighet til å ta høyere utdanning, uavhengig av økonomisk bakgrunn. Studiefinansieringen skal være romslig nok til at studentene skal kunne konsentrere seg om studiene. Ordningen med ekstra lån til skolepenger

ved norske private høyskoler og universiteter bør utvides tilsvarende den som gjelder for lån til dekning av skolepenger ved studier i utlandet.

Studier i utlandet har verdi både for samfunnet og for studentene. For et lite land som Norge er det svært viktig at ungdom kan tilegne seg kunnskap og forståelse også i utlandet. Høyre vil at en stor del av norske studenter skal kunne ta hele eller deler av utdannelsen i utlandet.

Skolepengestøtten må legges til rette for at norske studenter skal ha anledning til å studere hele grader i utlandet på lik linje med studenter fra studielandet. Lånefinansiering av skolepengestøtten må være så lav som mulig. Et norsk medlemskap i EU vil gi norske studenter samme status ved europeiske utdanningsinstitusjoner som studenter fra EU-landene. Dermed får norske studenter langt større faglig og økonomisk valgfrihet ved utdanning i utlandet.

Forskning

Høyre vil understreke betydningen av en fri og uavhengig grunnforskning. Forskning for å utvide menneskelig erkjennelse er et vesentlig element i forskningspolitikken. Samtidig er forskning en nødvendig forutsetning for å utvikle et innovativt og konkurransedyktig næringsliv. Uten sterke nasjonale forskningsmiljøer vil norsk næringsliv ikke kunne opprettholde den verdiskaping som skal til for å bære et høyt lønnsnivå og høy velferd også i fremtiden. Derfor vil Høyre styrke norsk forskning og legge økt vekt på næringsrelevans og kommersialisering av forskningsresultatene. Høyre vil forenkle søknadsprosedyrene for forskningsstøtte.

Kunnskapsmiljøene ved universitetene og høyskolene, næringslivet og i andre deler av samfunnet må kobles tettere sammen for å skape større vekst og utvikling i hele landet. Høyre har som mål at Norges samlede forskningsinnsats skal utgjøre minst 3 pst. av bruttonasjonalproduktet.

Forskningsinstituttene skal fortsatt ha gode betingelser og være rustet til å møte internasjonal konkurranse. Høyre vil særlig styrke de naturvitenskapelige og teknologiske forskningsinstituttene og næringsrelevant forskning. Høyre vil satse på Senter for Fremragende Forskning. Satsingen skal stimulere norske forskningsmiljøer til å etablere sentre viet langsiktig, grunnleggende forskning på høyt internasjonalt nivå.

Høyre vil at det utdannes flere kandidater med forskerkompetanse. Høyre vil satse på Yngre Fremragende Forskere. Formålet med satsingen er å gi yngre, talentfulle forskere innenfor alle fagområder ekstra gode rammevilkår, slik at de kan nå internasjonal toppklasse. Ordningen skal bidra til å utvikle gode forskningsledere og til å heve kvaliteten i norsk forskning.

Høyre vil sikre SkatteFUNN eller tilsvarende ordning som korter ned veien fra idé til verdiskaping og øker næringslivets forskningsinnsats.

Verdiskaping

En fremtidsrettet næringspolitikk

Høyre vil føre en fremtidsrettet næringspolitikk. En fremtidsrettet næringspolitikk forutsetter vilje til å satse på skole, utdanning og forskning. Det må legges til rette for entreprenørskap og innovasjon. En moderne offentlig sektor og en godt utbygget infrastruktur er viktige

betingelser for konkurransekraften. Internasjonaliseringsarbeidet i næringspolitikken må styrkes.

Både små og store bedrifter møter økende konkurranse i norske og internasjonale markeder. En fremtidsrettet næringspolitikk tar derfor utgangspunkt i bedriftenes behov for å bli mer kunnskapsbaserte. Høyre vil legge til rette for et mangfoldig næringsliv, og vil ta hensyn til fremtidige bedrifter og næringer.

Mange bedrifter og arbeidsplasser er sårbare for svingninger i økonomien. Dette merkes særlig i små lokalsamfunn med få bedrifter og tynt næringsgrunnlag. Bedriftene og arbeidsplassene er avhengige av gode og forutsigbare rammebetingelser. Høyre vil føre en økonomisk politikk som sikrer et gunstig rentenivå og konkurransedyktig kronkurs, lave skatter og avgifter, internasjonal markedsadgang, frie kapitalmarkeder og en effektiv konkurranselovgivning. Høyre mener at et fullverdig norsk EU-medlemskap er nødvendig for å trygge og utvikle verdiskaping og arbeidsplasser i Norge.

Et effektivt marked forutsetter vilje til å rette opp feil og mangler, og en kontroll som sikrer at deltagerne ikke kan slå seg sammen for å misbruke markedsrett på forbrukernes eller fellesskapets bekostning. Høyre vil motvirke maktkonsentrasjoner i markedet gjennom egnet lovgivning og et sterkt og uavhengig konkurransetilsyn.

Verdier skapes nedenfra i lokalsamfunnene. Den nasjonale verdiskaping er lik summen av verdiskapingen i hvert enkelt lokalsamfunn. Det er derfor viktig at kommunene legger til rette for bedriftene, møter dem med en åpen, serviceinnstilt holdning og sørger for rask og effektiv saksbehandling. Høyre vil at det skal lønne seg økonomisk for kommunene å legge til rette for flere arbeidsplasser og lokal verdiskaping. Derfor må fortsatt deler av inntektene fra selskapskatten tilføres kommunene.

Høyre vil sikre norsk eierskap i næringslivet gjennom å styrke det private eierskapet. Høyre vil åpne for privat eierskap i heleide statlige selskaper, og gradvis redusere det statlige eierskapet. Det vil gi selskapene bedre utviklingsmuligheter, øke verdiskapingen og sikre en bedre balanse mellom statlig og privat eierskap. For å beholde viktige hovedkontorfunksjoner i Norge og for å sikre nasjonal kompetanse i nøkkelnæringer legger Høyre til grunn at det fortsatt vil være riktig å beholde en statlig minoritetskontroll i viktige selskaper der staten allerede er i en slik eierposisjon. Dette gjelder primært innenfor finans-, energi- og samferdselssektoren. Å fjerne formueskatten er viktig både for å styrke og bygge opp det private eierskap, og for å gjøre investeringer i norske arbeidsplasser mer attraktive.

Høyre vil styrke selveierdemokratiet ved å bedre medarbeideres mulighet til å bli medeiere. Medeierskap skaper tilhørighet og bidrar til å styrke motivasjonen for den enkelte. Høyre vil derfor øke den skattefrie rabatten ved ansattes kjøp av aksjer i bedriften. Høyre vil gjøre det enklere for særlig gründere og teknologibedrifter å sikre seg kvalifisert og motivert arbeidskraft, og vil derfor gjøre attraktive opsjonsordninger mulig.

Norge er en ledende skipsfartsnasjon. EU har utpekt skipsfartsnæringen som et spesielt satsingsområde, noe som medfører særordninger i beskatningen. For å sikre nærings konkuransedyktighet og beholde maritim kompetanse i Norge mener Høyre at rammevilkårene for skipsfartsnæringen må være på nivå med rammevilkårene i EU.

På grunn av lange avstander, naturgitte utfordringer og høye avgifter har norske bedrifter høyere transportutgifter enn sine konkurrenter i Europa. For næringslivet er en moderne og godt utbygget infrastruktur avgjørende for lokalisering og en forutsetning for å kunne konkurrere internasjonalt. For bedriftene er det viktig at transportkorridorene ut av landet prioriteres. Høyre vil bedre Norges konkurransevne ved å styrke satsingen på samferdsel.

Den digitale infrastrukturen vil få større betydning for verdiskapingen i hele landet. Bredbånd er viktig for alle næringer, offentlig forvaltning og ikke minst for skolene. Høyre mener at statens oppgave i første rekke er å sikre konkurranse og forutsigbare rammebetingelser for utbyggere og operatører. Stat og kommune bør stimulere til utbygging der det ikke er grunnlag for kommersiell utbygging av bredbåndstjenester.

Innovasjon

Innovasjon er enkelt sagt alt som gjør at man får flere eller bedre produkter og tjenester ut av en gitt mengde ressurser. Innovasjon behøver derfor ikke ligge i produktet eller tjenesten, men kan like gjerne ligge i produksjonsmetoden, kvalitets- eller kapasitetsforbedringer, eller i bruksområdet. Innovasjon omfatter evnen til å kommersialisere nye ideer og produkter.

Høyres mål er at Norge skal bli best i Europa på innovasjon. Mennesker og bedrifter med pågangsmot og skaperevne skal ha gode muligheter for å utvikle lønnsom virksomhet.

Å bryte med det etablerte og starte ny virksomhet innebærer alltid risiko. Positive holdninger fra lokalsamfunnet og det offentlige i kombinasjon med tiltak som kan gi større forutsigbarhet, øker mulighetene for å lykkes med å skape arbeidsplasser for seg selv og andre. Likebehandling av arbeidstagere og nyetablerere reduserer risikoen ved nyskaping, ikke minst for kvinner som ønsker å starte egen bedrift.

Morgendagens Norge trenger et mer mangfoldig næringsliv. Eksisterende næringsliv må videreutvikles med økt kompetanse og teknologiinnhold, og eksisterende næringer må suppleres med nye. Norge har få forutsetninger for å konkurrere i arbeidsintensive bransjer, men vi har en råvarebase og kompetanse som gir oss fortrinn i viktige sektorer som energi, maritime næringer, bioteknologi og fiskeri. Innovasjonsevnen styrkes når arbeidsstokken er preget av mangfold. Bedre bruk av innvandrernes ressurser og lettere tilgang på arbeidskraft fra utlandet vil øke innovasjonsaktiviteten i næringslivet.

Kunnskap må bli vårt konkurransefortrinn i fremtiden. Høyre vil bygge videre på kvalitetsreformen for høyere utdanning, styrke realfagene i skolen og satse på kunnskap om entreprenørskap i alle deler av utdanningsløpet. Næringsliv, utdanningsinstitusjoner og forskningsinstitusjoner må stimuleres til samarbeid. Høyre mener at skolen må spille en viktig rolle i å øke elevenes kunnskaper om og interesse for spørsmål knyttet til næringsliv, entreprenørskap og verdiskaping. Prosjekter som Ungt Entreprenørskap kan bidra til at flere velger å starte opp bedrifter på nye områder.

I en innovasjonsperiode er risikoen i det enkelte prosjekt gjerne så høy at det er vanskelig å finne eksterne investorer. Innovasjon kan også være så innvevd i eksisterende virksomhet at det er vanskelig å skille ut egne prosjekter som eksterne finansieringskilder kan trekkes inn til. For å øke innovasjon og nyskaping vil Høyre sikre internasjonalt konkurransedyktige skatteincentiver som SkatteFUNN, og videreutvikle ordninger med såkornfond.

Innovasjon Norge har en viktig oppgave i å fremme reiselivets interesser, og å gi lokale ideer muligheter i utlandet gjennom det internasjonale nettverket. Innovasjon Norge skal bidra til å korrigere markedet gjennom å tilby virkemidler knyttet til finansiering, kompetanseheving og nettverksaktiviteter. Høyre vil styrke dette arbeidet.

Som et alternativ til passiv ledighetstrygd og kvalifisering av ledige bør det bygges videre på tilbud som kan stimulere flere arbeidsledige til å starte egen virksomhet og skape arbeidsplasser for seg selv og andre.

Arbeidsmarked

Høyre vil føre en politikk som øker tilgangen på arbeidskraft. Arbeidskraften er vår viktigste ressurs og grunnlaget for verdiskaping, privat velferd og offentlige velferdsgoder. Både næringslivet og offentlige tjenester har behov for mer arbeidskraft. Høy yrkesdeltagelse og effektiv bruk av arbeidskraften er avgjørende for verdiskapingen, velferden og enkeltmenneskets muligheter for selvrealisering.

Høyre ønsker et arbeidsmarked som er bedre tilpasset arbeidstagernes og bedriftenes behov. Grunnleggende endringer i livs- og arbeidsmønstrene har ført til at familier og enkeltmennesker etterlyser mer fleksible løsninger på arbeidsmarkedet. Høyre vil derfor sikre den enkelte arbeidstager muligheter for mer fleksibel arbeidstid og til å variere arbeidsmengden over tid. For små og mellomstore bedrifter som konkurrerer om oppdrag som medfører behov for ekstra arbeidsinnsats har fleksible regler for frivillig overtid og midlertidige ansettelser stor betydning. Mer brukertilpassede offentlige tjenester krever også mer fleksible arbeidstidsregler.

Høyre vil skape en jobbetat som kan bistå alle med å komme i arbeid. Det er viktig å motvirke passivitet og bidra til bedre kobling mellom arbeidssøkere og ledige stillinger. Arbeidssøkerne må derfor stimuleres til aktiv jobbsøking gjennom informasjon, rådgivning, kompetanseutvikling og målrettet tiltaksbruk. Høyre vil ha forsøk med offentlig–privat partnerskap for å sikre arbeidsplasser til mennesker som i dag mottar offentlige ytelser, og som har spesielle behov for tilrettelegging på arbeidsplassen. Høyre ser positivt på ordninger hvor det offentlige i en overgangsperiode betaler deler av lønnsutgiftene for private bedrifter.

Behov for mer arbeidskraft

Global konkurranse betyr større mangfold i markedet. Et slikt mangfold må gjenspeiles i bedriftene. Høyre vil arbeide for at Norge kan trekke til seg arbeidskraft og kompetanse. Høyre vil gjøre arbeidsinnvandring enklere. En viktig forutsetning for arbeids- og oppholdstillatelse bør være at vedkommende er sikret arbeid i Norge og dermed kan forsørge seg selv. Høyre vil fjerne overgangsordningene for borgere fra de nye EU-landene. Høyre vil åpne for økt arbeidsinnvandring, også fra land utenfor EØS-området.

Arbeidslivet er en svært viktig arena for deltagelse i samfunnet. Tilknytning til arbeidslivet har en egenverdi ut over inntekt, i form av sosial tilhørighet og mulighet for å realisere egne evner og talenter. Det er sløsing med verdifulle menneskelige ressurser når kvalifiserte innvandrere ikke får delta i arbeidslivet. I tillegg til holdningsskapende arbeid vil Høyre arbeide for at man raskere kan få godkjent og komplettert kompetanse fra andre land til bruk i norsk arbeidsliv.

Samferdsel og infrastruktur

Gode samferdselsmuligheter er viktig for den enkeltes livsutfoldelse og valgfrihet, og gir bedre muligheter til å velge i et større arbeidsmarked. Redusert reisetid frigjør tid, som den enkelte kan tilbringe med familien eller på andre måter. Gode veier, havneanlegg og annen infrastruktur er viktig for å skape et mer konkurransedyktig næringsliv i hele landet, og dermed for å sikre velferden. Satsing på samferdsel kan bidra til bedre miljømessige løsninger og færre ulykker. Alle deler av landet skal ha et sikkert og moderne veinett. Høyre vil derfor øke bevilgningene til bygging, vedlikehold og sikring av veier betraktelig.

Høyre vil at også private skal ha mulighet til å prosjektere, finansiere, bygge, vedlikeholde og drive infrastruktur som havner, veier, jernbane og flyplasser. For å utnytte bevilgningene til utbyggingsformål best mulig, støtter Høyre bruken av offentlig–privat samarbeid (OPS) ved større samferdselsprosjekter.

Høyre vil fortsette arbeidet med konkurranseutsetting av utbyggings- og vedlikeholdsfunksjoner i de store samferdselsetatene, samtidig som alle nødvendige sikkerhetshensyn varetas.

Høyre vil opprettholde den sterke satsingen på kollektivtransporten, særlig i tettbygde strøk hvor kollektivtransporten er mest effektiv. I byene er kollektivtrafikken et helt nødvendig fundament i et effektivt transportsystem. Høyre vil åpne for at de større byene overtar ansvaret for kollektivtilbudet i sitt område. I tillegg til å øke de statlige bevilgningene er det viktig å få mest mulig igjen for de midlene som bevilges til kollektivtransport. Derfor vil Høyre gjennomgående bruke anbud ved offentlig kjøp av kollektivtjenester. Høyre ønsker friest mulig etableringsrett for ekspressbuser. Høyre vil la flere selskaper drive togtrafikk. Konkurransen om togtrafikken vil gi passasjerene og næringslivet større valgfrihet og bedre transport. Infrastrukturen og sikkerheten skal fortsatt være et offentlig ansvar.

De høye norske transport- og drivstoffavgiftene påfører norsk næringsliv en betydelig konkurranseulempe. Høyre vil redusere den samlede avgiftsbelastningen på kjøretøy, og vil fortsatt være restriktiv til bruk av bompengefinansiering. Bompengeprosjekter skal baseres på initiativ fra lokale myndigheter.

Flyplassene er viktig infrastruktur i et land med Norges geografi. Større konkurranse mellom lufthavnene vil bedre vilkårene for luftfarten og vil kunne bidra til økt lokal næringsutvikling. Høyre mener at norske lufthavner kan organiseres som aksjeselskaper, med privat og kommunalt medeierskap. Flysikkerhet skal fortsatt være et statlig ansvar.

Havneinfrastrukturen bør bedres slik at mer godstransport kan foregå sjøveien.

Energi

Energinasjonen

Norge er fra naturens side rikt utrustet med miljøvennlige energiresurser. Norge har dessuten utviklet betydelig kunnskap innenfor energiproduksjon. Det gir et godt utgangspunkt for at norskbaserte selskaper kan utvikle seg både nasjonalt og internasjonalt. Det er et mål for Høyre at Norge skal ha en sikker og fleksibel energiforsyning, og i tillegg være en ledende energinasjon i Europa. Tilstrekkelig tilgang på elektrisk kraft er avgjørende for norsk industri og verdiskaping.

Vannkraft

Vannkraften er en miljøvennlig og fornybar energikilde. En stor del av potensialet for vannkraft i Norge er utbygget. Med de begrensninger som er lagt på videre utbygging av vannkraft, er epoken med de store vannkraftutbygginger over. Høyre mener at hensynet til kommende generasjoner tilsier en restriktiv holdning til videre vassdragsutbygging som vil innebære større inngrep i uberørt natur. Det bør i stedet satses på modernisering og oppgradering av eksisterende kraftverk og av kraftoverføringsnettet, og utvidelser av eksisterende kraftutbygginger der dette kan skje med små miljøinngrep.

Det er gode muligheter for utbygging av fornybar energi ved bygging av mikro-, mini- og småkraftverk som ikke medfører store inngrep i naturen. Høyre vil forenkle saksbehandlingen for slike kraftverk, og heve konsesjonsgrensen for vannkraftverk. Høyre mener at det bør tillates bygging av mikro-, mini- og småkraftverk i vernede vassdrag der dette kan skje uten at verneverdiene forringes. Det bør ikke stilles krav om konsesjon for mikro- og minikraftverk.

Olje- og gassutvinning

Høyre vil legge til rette for at den norske kontinentalsokkelen forblir et attraktivt område for verdiskaping og investeringer for norske og utenlandske selskaper i petroleumssektoren. Høyre vil arbeide for at norske selskaper kan styrke sin konkurranseposisjon både på norsk sokkel og internasjonalt.

Høyre vil arbeide for større mangfold og konkurranse i petroleumsnæringen. Høyre vil styrke det private eierskapet og gjøre det lettere for nye og mindre aktører å etablere seg på norsk sokkel.

Høyre mener at det er viktig å sikre olje- og gassindustrien tilgang til attraktive nye arealer, slik at vi kan utnytte vår kompetanse og sikre olje- og gassproduksjonen i lang tid fremover. Høyre vil derfor åpne for petroleumsvirksomhet i de nordlige havområdene. I sårbare områder er det særlig viktig at myndighetene stiller strenge miljøkrav, og at det finnes løsninger som ikke er i konflikt med fiskeri- og havbruksnæringen.

Når aktiviteten øker i nordområdene, er det viktig at oljevernberedskapen og petroleumskompetansen i Nord-Norge styrkes.

Høyre vil etablere et marked for omsetning av lisenser for utvinning av olje og gass. Høyre vil innføre en maksimaltid på fem år før ubenyttede lisenser må tilbakeleveres vederlagsfritt til staten. Høyre mener det er viktig at staten aktivt anvender sitt eierskap gjennom SDØE for å stimulere omsettelighet av lisenser på sokkelen.

Høyre vil øke oljeproduksjonen ved å få mer olje og gass ut av hvert felt. Høyre vil satse mer på forskning og teknologiutvikling i petroleumsnæringen for å øke utvinningsgraden. Høyre vil også vurdere andre tiltak for å stimulere haleproduksjon i eksisterende felt og utnyttelse av små og marginale felt.

Høyre vil ha et forutsigbart og robust skattesystem for petroleumsnæringen. Eventuelle endringer må ha som mål å øke leteaktiviteten, fremme haleproduksjon og øke utvinningsgraden. Samtidig vil Høyre legge vekt på at petroleumsformuen tilhører fellesskapet. Staten må gjennom skattlegging sikre disse verdiene for samfunnet.

Innenlandsk bruk av gass

Høyre mener at naturgass må benyttes innenlands i større grad. Det er derfor viktig å tilrettelegge for hensiktsmessige transport- og rørledningssystemer. Sjøtransport kan i mange tilfeller være en konkurransedyktig og hensiktsmessig transportmåte for gass. Høyre mener at staten må ha et medansvar for å få etablert transportsystemer der det er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Det må imidlertid være en betingelse at næringslivet deltar i konseptutvikling og finansiering.

Gasskraft

Høyre mener at naturgass er det som lettest og mest miljøvennlig kan bidra til økt kraftproduksjon i Norge. Innenlandsk bruk av naturgass til kraftproduksjon vil erstatte import av elektrisk kraft produsert med langt mer forurensende energikilder. Økt bruk av naturgass vil dessuten gjøre oss mindre sårbare for variasjoner i nedbørsmengdene. Høyre ønsker derfor å bruke gass til kraftproduksjon i Norge.

Gasskraftverk i Norge skal pålegges de samme utslippskrav som i EØS-området for øvrig, og innordne seg kvotesystemet for klimagasser når det er på plass.

Høyre vil at Norge skal være i fremste rekke i utviklingen av ny teknologi for CO₂-håndtering. Satsingen på forskning og utvikling må derfor videreføres. CO₂ kan også ha en betydelig økonomisk verdi som trykkstøtte for å øke utvinningsgraden av olje og gass på sokkelen.

Nye fornybare energikilder

Høyre mener at satsing på nye fornybare energikilder bør være teknologinøytral og markedsorientert, slik at vi får mest mulig ny fornybar energi for hver krone som investeres. Det må innføres et marked for grønne sertifikater i Norge så raskt som mulig, og det må innføres som del av et marked felles med flest mulig av våre naboland.

Det er fortsatt store gevinster å hente på energiøkonomisering både i industrien, i offentlige bygg og i husholdningene. Høyre vil derfor øke bevilgningene til forskning og stimulere til energiøkonomisering og økt energieffektivitet.

Kraftmarkedet

Det deregulerte nordiske kraftmarkedet har gjort strømmen billigere for forbrukerne, og bør utvides til å omfatte større deler av Europa. Høyre mener derfor at det må sikres økt overføringskapasitet av energi mellom Norge og Europa. Det vil også bidra til tryggere strømforsyning i Norge.

Høyre mener det er viktig at dereguleringen av kraftmarkedet gjennomføres også på tilbudssiden. Høyre vil ha økt konkurranse om kraftproduksjon, og vil gjøre det lettere å starte ny produksjon.

Et for omfattende offentlig eierskap er uhenksom i en så dynamisk næring som kraftnæringen. Samtidig er norske vannkraftressurser underlagt et omfattende nasjonalt lov- og regelverk, inkludert en egen grunnrenteskatt for vannkraftproduksjon. Høyre ser positivt på at norske kraftselskaper ekspanderer utenfor Norges grenser. En slik utvikling forsterker imidlertid behovet for privat medeierskap i slike selskaper. Høyre mener også at dagens konsesjonslovgivning for vannkraftanlegg hindrer et aktivt privat eierskap og bremser omstrukturering i kraftbransjen. Høyre mener derfor at det for å sikre en dynamisk utvikling

av kraftnæringen, er behov for å endre dagens hjemfallsinstitutt. Private eiere skal ha like gode muligheter til å eie norske vannkraftressurser som det offentlige eiere har. Videre må det legges til rette for at kommuner som ønsker å fortsette som langsiktige investorer i kraftsektoren har mulighet til dette.

Fiskeri og havbruk

Fiskeri og havbruk er blant Norges fremtidsnæringer. Sterk vekst og innovasjon har gjort norske bedrifter til markedsledere. Høyres mål er en lønnsom fiskerinæring som en bærebjelke for verdiskaping og arbeidsplasser langs kysten.

Det er en forutsetning for den langsiktige tilpasningen av norsk fiskerinæring at Norge får fri markedsadgang til vårt viktigste marked, EU. Hensynet til fiskerinæringen er en av grunnene til at Høyre går inn for norsk medlemskap i EU.

Høyre vil ha en fiskeriforvaltning der hensynet til både fiskeribestandene og næringsutøverne varetas. For å øke lønnsomheten vil Høyre arbeide for færre reguleringer, mer markedstilpassede produkter og bedre internasjonal markedsadgang. Høyre mener at flest mulig bør kunne bli eier eller medeier av fartøy. Høyre ønsker en videre modernisering av råfiskloven og deltagerloven.

Av hensyn til forutsigbarheten i fiskerinæringen er det viktig at kriteriene for fordelingen av kvoter mellom de enkelte fartøygruppene ligger fast. Høyre mener kapasitetstilpasning av fiskeflåten også vil ha miljømessige gevinster.

Dagens kvote- og rettighetssystem gjør det vanskelig for unge mennesker å starte for seg selv som fiskere. Høyre ønsker ordninger som kan gi unge fiskere bedre mulighet til å etablere seg. Det beste virkemidlet for rekruttering til fiskeryrket vil uansett være en lønnsom fiskerinæring, som gjør det attraktivt å bli fisker som mannskap eller båteier. Det fordrer en modernisering av fiskerinæringen, der kapasiteten i fangstleddet og på land tilpasses ressursgrunnlaget.

Høyre ønsker spredt eierskap til den norske fiskeflåten, for å sikre mangfold og en dynamisk utvikling av fiskerinæringen. Fiskerne må selv få avgjøre hvem de ønsker å levere fisken til, og det må bli tillatt å inngå langsiktige leveringsavtaler mellom fisker og landanlegg. Det må også være anledning for andre enn fiskere til å investere i fiskeriflåten. Dette vil styrke fiskeriindustriens muligheter til å eie fiskefartøy, samtidig som fiskerne i større grad får anledning til å innhente ekstern kapital.

Høyre ønsker en friest mulig førstehåndsomsetning av fangsten mellom kjøper og selger. Det vil sikre at råstoffet selges dit det gir størst lønnsomhet. Utviklingen av fiskeindustrien er avhengig av en stabil tilgang på råvarer for å tilfredsstille eksportmarkedenes stadig strengere krav til forsyningssikkerhet og høyt bearbejdede produkter. Fiskere skal sikres mot svak eller manglende konkurranse mellom fiskemottak.

Havbruksnæringen er en av våre viktigste næringer. Utviklingen innen bioteknologi, havbeite og oppdrett av marine arter gir samtidig næringen fremtidsmuligheter. Bedre markedsadgang er en forutsetning for å utnytte dette. For å utnytte markedsmulighetene vil Høyre føre en aktiv frihandelspolitikk hvor fiskeprodukter prioriteres.

Høyre vil ha størst mulig etableringsfrihet i oppdrettsnæringen, og vil fjerne offentlige konsesjoner som hindrer nyetablering og vekst. For nye anlegg eller nye arter i oppdrett, som for eksempel torsk, kveite og steinbit, bør det ikke stilles krav ved etablering ut over krav til oppdrettslokalitetenes bæreevne, til miljø og til fiskehelse. Inntil markedsadgangen til EU er sikret gjennom norsk medlemskap, kan Norge fortsatt bli tvunget til produksjonsbegrensninger.

Landbruk

Landbruket er en viktig næring i mange norske bygder og kommuner. Livskraftige lokalsamfunn betyr mye for den enkeltes tilhørighet. Høyre vil derfor fremme tiltak som sikrer bedre lønnsomhet i og rekruttering til landbruksnæringen.

Mulighetene for norsk landbruk ligger først og fremst i salg av kvalitetsprodukter. Høyres landbrukspolitikk vil derfor støtte opp under utviklingen av et bredere varespekter og flere norske merkevarer av høy kvalitet.

Høyre vil erstatte de årlige landbruksforhandlingene med en konsultasjonsordning mellom myndighetene og landbrukets organisasjoner.

Jordbruk

En viktig utfordring for jordbruket er å sikre god rekruttering til næringen. Høyre vil derfor gjennomgå lovverket under ett for å bedre mulighetene til rekruttering, og vil redusere den offentlige reguleringen ved å fjerne konsesjonsloven og fjerne delingsforbudet i jordloven.

Høyre vil gi mer frihet til hver bonde. Utgangspunktet er at staten ikke skal regulere selvstendige næringsutøveres produksjon, og at den enkelte næringsutøver selv skal vurdere hva som vil være lønnsomt. Jordbrukspolitikken må utformes slik at den samlede støtten til jordbruket kan reduseres ytterligere. Det beste virkemiddelet for rekruttering til jordbruket vil uansett være en mer lønnsom næring, med utviklingsmuligheter og råderett over egen eiendom. Høyre vil beholde hovedprinsippet om odel.

Høyre vil gjennomgå rammebetingelsene for norske næringsmiddelprodusenter for å bidra til økt mangfold, bedre kvalitet og mer konkurranse, til beste for forbrukerne. En liberalisering av landbrukssektoren er nødvendig. Mangel på konkurranse gjør at monopolmakten må begrenses med regulering. For å skape strukturer som gir grobunn for konkurranse og som hindrer diskriminering, må virksomhet som kontrollerer innsatsfaktorer, skilles fra den konkurranseutsatte virksomheten. Høyre vil ha ryddige og mer likeverdige konkurranseforhold i meierisektoren. Høyre vil derfor foreta et selskapsmessig skille mellom Tine råvare og Tine industri.

Skogbruk

Skogbruket er en markedsstyrt næring som gir grunnlag for lønnsomme arbeidsplasser og eksportrettet verdiskaping. Privat eiendomsrett og langsiktig forvaltning av ressursene er nødvendig for å sikre og utvikle arbeidsplassene og verdiskapingen både i skogbruket og skogindustrien. Høyre vil at det foretas en samlet gjennomgang av lovgivningen for å bedre rammebetingelsene og enkeltutøvernes tilpasningsmuligheter i skogbruket, og vil redusere den offentlige reguleringen ved å fjerne konsesjonsloven og fjerne delingsforbudet i jordloven. For å utnytte ressursene bedre og styrke økonomien i skogbruket vil Høyre selge deler av statens produktive skogeiendommer til aktive skogeiere.

Utleie av jakt- og fiskerettigheter gir muligheter til viktige tilleggsinntekter til jord- og skogbruk. Slike inntekter kan være med på å bevare et rikt bomiljø og kulturlandskap i store deler av landet. Høyre mener at systemet med kvoter på uttak av fisk og vilt skal videreføres, men vil ikke at myndighetene skal kunne innføre begrensninger i de inntekter som utleie av jakt- og fiskerettigheter kan gi.

I utviklingen av arealvernet må det legges vekt på forutsigbarhet for og likebehandling av grunneierne. Høyre ønsker ikke fylkesvis overstyring av lokale vedtak, med mindre begrunnelsen er nettopp hensynet til likebehandling. Nasjonale verneplaner må fortsatt kunne overstyre kommunale vedtak.

Miljø

Miljøvern – generasjonsansvar og personlig ansvar

Forvaltningen av naturen er en forpliktelse vi har overfor neste generasjon. Høyre vil sikre at fremtidige generasjoner får gode muligheter til naturopplevelser og godt miljø. Hver generasjon har en forpliktelse til å overlate verden til neste generasjon i minst like god stand som man selv fikk den overlatt fra den forrige.

Et godt miljøvern er summen av alle enkeltmenneskers handlinger. Høyre vil at det skal være mulig for den enkelte å velge mer miljøvennlige løsninger og vil legge til rette for et miljømessig ansvarlig forbruk. Høyre slutter seg til føre-var-prinsippet og prinsippet om at forurenser skal betale for opprydding.

Eiendomsrett og bruk gir bedre vern

Høyre mener at privat eiendomsrett er avgjørende for å sikre forsvarlig forvaltning av miljøverdier og ressurser. Eiendomsrett gir en personlig interesse av å forvalte eiendom i et langsiktig perspektiv. Slik holdes verdiene i hevd gjennom hele livsløpet.

Høyre vil i det lengste unngå inngrep i den private eiendomsrett. Der hvor det offentlige griper inn med vernevedtak må grunneierne sikres full erstatning for redusert bruksverdi. Det må gis erstatning til grunneierne for faktisk tapte inntekter ved vern til nasjonalpark og landskapsvernområde.

Muligheter for naturopplevelser er viktig for folks naturforståelse og miljøengasjement. Høyre vil bevare allemannsretten til fri ferdsel i utmark og sikre adgangen til naturområdene. For å utvide friluftsområdene må staten både kjøpe eiendommer og legge ut egnede statseide områder til friluftsmål. Det er store geografiske variasjoner når det gjelder press på strandsonen og allmennhetens muligheter til fri ferdsel. Høyre vil at kommunene skal ha mulighet til å finne frem til fleksible, lokalt tilpassede løsninger og muligheter til å gi dispensasjon fra byggeforbudet i strandsonen. Statlige myndigheter må ha mulighet til å overprøve dispensasjoner fra byggeforbudet i strandsonen der det kan dokumenteres at slik dispensasjon i betydelig grad innebærer en svekkelse av allemannsretten i området.

Markedsbaserte løsninger gir mer miljøvern

Høyre vil legge til rette for en sunn økonomisk vekst basert på bedre utnyttelse av ressursene, internasjonal arbeidsdeling, spredning av kunnskap og ny teknologi. Økt vekst skaper økonomisk rom for miljøforbedringer, og miljøkrav kan i seg selv stimulere til utvikling av nye teknologier og markeder.

Ny teknologi kan begrense og løse mange miljøutfordringer. Det gjelder særlig mulighetene til å redusere utslipp og forurensing. Miljøkrav kan stimulere bedriftene til å satse på utvikling av ny teknologi. Høyre vil kombinere forutsigbare miljøkrav med en offensiv satsing på forskning og utvikling.

Høyre mener at markedsbaserte virkemidler i større grad kan tas i bruk for å oppnå forbedringer på miljøområdet. Høyre vil ta i bruk nasjonal og internasjonal kvotehandel for å få ned utslippet av klimagasser. Skatte- og avgiftssystemet må utformes slik at det lønner seg å opptre miljøvennlig.

Høyre mener at vern kan kombineres med næringsvirksomhet som ikke belaster naturen. For å bidra til økt verdiskaping i distriktene vil Høyre legge til rette for turisme og næringsliv som ikke skader naturen i og i tilknytning til nasjonalparker og andre verneområder. Kommunene er de nærmeste til å kunne balansere hensynet til vern og til turisme og næringsliv, og må kunne gjøre vurderinger lokalt innenfor en ramme av nasjonale retningslinjer.

Biologisk mangfold og vern

Mangfoldet av livsformer er grunnlaget for menneskets eksistens, livskvalitet og velferd. Det biologiske mangfoldet er utviklet naturlig over lang tid og gjennom kulturpåvirkning. Høyre vil ta vare på det biologiske mangfoldet for kommende generasjoner, og mener at det gjøres best gjennom en kombinasjon av vern og bærekraftig bruk. Skal vi sikre det biologiske mangfoldet, må vi også sikre områdene der artene lever. Høyre vil verne viktige områder med uberørt natur gjennom opprettelse av naturreservat, nasjonalparker og landskapsvernområder. I alt vernearbeid vil Høyre ta hensyn til den private eiendomsretten. Høyre vil fortsette arbeidet for å fullføre nasjonalparkplanen innen 2010.

Høyre ønsker å redusere konfliktene knyttet til vern, samtidig som den faglige kvaliteten i vernearbeidet opprettholdes. Høyre vil derfor videreføre konfliktreduserende tiltak, øke bruken av statens skoger til vern og fortsette arbeidet med frivillig vern og anvendelse av fleksible makeskifteordninger. Høyre vil også jobbe for å utvikle verneordninger som bedre kombinerer eiers ønske om utnyttelse og samfunnets behov for vern.

Rovdyrforvaltningen er en avveining av hensynet til biologisk mangfold og hensynet til livskvalitet, husdyrhold og dyrevelferd. Høyre vil kombinere hensynet til levedyktige rovdyrstammer med hensynet til utmarksnæringene. Høyre vil ha en lokal forvaltning av rovdyrbestandene, samtidig som det må være nasjonale bestandsmål for de ulike regioner som sikrer levedyktige bestander. Det må åpnes for lisensjakt og kvotejakt på de store rovdirene når bestandene ikke er truet. Uttak av rovdyr skal i utgangspunktet ikke skje før nasjonale bestandsmål er oppfylt. Det må fortsatt gis anledning til å ta ut skadedyr.

Høyre vil styrke arbeidet med å bevare den atlantiske villaksen. Samspillet med oppdrettsnæringen er viktig i dette arbeidet. Villaksen påvirkes av en rekke forhold i elv, fjord og i havet. Høyre mener at villaksvernet må være basert på oppdatert kunnskap for å kunne iverksette mest mulig treffsikre tiltak. Høyre vil derfor vente med ytterligere arealvern til man har evaluert effekten av de nasjonale laksevassdrag og laksefjorder som hittil er opprettet. Oppdrettsnæringen må arbeide aktivt for å hindre rømning fra oppdrettsanleggene.

Oljevernberedskap

En godt utbygget oljevernberedskap er en forutsetning for petroleumsvirksomhet utenfor norskekysten og spesielt i nordområdene. Økende petroleumsvirksomhet på russisk side og den omfattende skipsfarten med olje langs norskekysten krever en høy oljevernberedskap.

Forurensning

Mange av miljøproblemene vi sliter med i dag skyldes tidligere tiders uvitenhet. Miljøgiftene hopper seg opp i næringskjedene og skaper problemer for dyr og mennesker. Høyre vil derfor satse på opprydding i forurensete sedimenter. Vi må unngå å skape tilsvarende problemer for senere generasjoner ved å bruke kjemikalier som kan vise seg å bli fremtidens miljøgifter. Høyre vil arbeide for utfasing av alle utslipp av ikke-nedbrytbare giftige kjemikalier. Videre er det nødvendig med økt satsing for gjennomføring av miljøtiltak i vassdragene i tråd med EUs rammedirektiv for vann.

Planlegging

Betydelige ressurser brukes på å utvikle fylkesplaner som ikke har bindende virkning. Høyre vil redusere byråkratiet og avvikle de lovfestede fylkesplanene. En ny kommunestruktur med færre og større kommuner vil gjøre planarbeidet mer treffsikkert. Planbehov på tvers av administrative grenser bør løses gjennom interkommunalt samarbeid. Høyre vil gi kommunene større selvråderett i plan- og arealsaker.

Trygghet og rettssikkerhet

Trygghet

En fungerende rettsstat er den viktigste forutsetningen for et demokratisk samfunn. Rettssikkerhet innebærer at borgerne skal beskyttes mot overgrep både fra myndighetene og fra andre borgere. Høyre vil vareta enkeltindividets trygghet, rettssikkerhet og personvern, samtidig som kriminaliteten bekjempes effektivt.

Høyre vil at folk skal vises tillit og ha frihet under ansvar. Det innebærer at mennesker er ansvarlige for sine handlinger. Høyre legger til grunn prinsippet om at enhver er uskyldig inntil det motsatte er bevist.

Kriminalitet er en trussel mot hele samfunnet, og reduserer menneskers trygghet i hverdagen. Den skaper frykt og rammer enkeltmenneskers liv, helse, eiendom og frihet. Bekjempelse av kriminalitet er en av samfunnets viktigste oppgaver.

Det nytter å bekjempe kriminalitet. Både anmeldelsesstatistikk og levekårsundersøkelser viser at mange typer kriminalitet er redusert. Høyre mener at dette i stor grad skyldes målrettet og effektiv innsats. Selv om de fleste ikke står i fare for å bli utsatt for kriminalitet, er det mange som bærer på en berettiget følelse av utrygghet. Høyre vil ta utryggheten alvorlig, og vil prioritere ressurser til alle ledd av kriminalitetsbekjempelsen, slik at folks hverdag blir tryggere.

Høyre vil ha gode rettshjelpsordninger så rettssikkerheten er reell for alle. Høyre vil gjennomgå erfaringene med innføring av moms på advokattjenester, og vurdere eventuelle behov for endringer.

Bruk av kameraovervåking ved offentlige steder som forretninger, banker, stasjoner og arbeidsplasser har økt sterkt. Dette kan være en trussel mot personvernet. Datatilsynet må derfor føre strengt tilsyn med denne overvåkingen.

Varetektsfengslede har krav på rettssikkerhet. Av hensyn til rettssikkerheten må fremstillingsfristene overholdes. Tiden i varetekt må ikke overstige det som er nødvendig.

Høyre er imot å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Erfaringer fra andre land viser at kriminalisering kan føre til at miljøet går under jorden og at sikkerheten for de prostituerte svekkes. Ressursene må i stedet settes inn på å forebygge prostitusjon og å ta bakmennene.

Forebygging

Kriminalitetsforebyggende arbeid er en investering i et tryggere samfunn for alle. Høyre vil derfor satse på forebygging av kriminalitet.

Forebygging av barne- og ungdomskriminalitet er en viktig del av den langsiktige kriminalitetsbekjempelsen. Det krever aktivt deltagende foreldre og et nært samarbeid mellom skole, barnevern, politi og andre deler av hjelpeapparatet. Unge som bryter loven må møtes med raske og målrettede reaksjoner for å hindre utvikling av en lengre kriminell løpebane. Også barn under den kriminelle lavalder som begår lovbrudd må møtes med rimelige reaksjoner. Det kan for eksempel dreie seg om å rydde opp etter hærverk eller vaske bort tagging.

Unge lovbrøttere

Høyre mener at konfliktråd, ungdomskontrakter og samfunnsstraff er riktige tiltak overfor unge som begår kriminelle handlinger, og at fengselsstraff overfor lovbrøttere mellom 15 og 18 år kun må benyttes i de groveste tilfellene av kriminalitet.

Politiet

Høyre ønsker et sterkt, synlig og trygghetsskapende nærpoliti. Politiet må sikres tilstrekkelige ressurser og kompetanse for å forebygge og bekjempe alle former for kriminalitet.

Politiet skal konsentrere seg om myndighetsutøvelse og andre kjerneoppgaver, og fritas for forvaltningsoppgaver som kan utføres av andre. Høyre mener oppgaver som for eksempel grensekontroller, fangetransport og arrestforvaring kan utføres av sivile, under politiets kontroll.

Det bør stilles flere etterforskningsmidler til rådighet for å oppklare hverdagskriminalitet som innbrudd, ran og tyveri. Slike saker ender ofte med henleggelse, selv i tilfeller hvor gjerningspersonen er kjent. Oppklaring av slike saker må prioriteres for å skape større trygghet i hverdagen. Høyre vil utvide adgangen til å oppta og registrere DNA-bevis, men vareta hensynet til rettssikkerhet og personvern.

Et ubevæpnet politi bidrar til et lavere konfliktnivå. Høyre går derfor imot en generell bevæpning av politiet, men støtter fremskutt lagring av våpen.

Kamp mot organisert kriminalitet

Kriminelle nettverk på tvers av landegrensene har fått større utbredelse og tar i bruk ny teknologi. Det gjør det lettere å slippe unna med handel med mennesker og omsetning av narkotika og våpen. Korrupsjon og økonomisk kriminalitet berører også Norge. Dette er

kriminalitet som gjør samfunnet mer sårbart og krever et sterkt internasjonalt samarbeid. Høyre mener norsk politi gjennom faglig kompetanse, samarbeid med andre instanser og mer målrettet ressursinnsats må settes bedre i stand til å bekjempe denne kriminaliteten.

Ulike former for kriminalitet krever at politiet og påtalemyndigheten har ulike etterforskningsmetoder til rådighet. Rom- og kommunikasjonskontroll er etterforskningsmetoder som reiser særlige problemstillinger. Den økte risikoen for å krenke personvernet må tas i betraktning i arbeidet med å utvikle forebyggende metoder. For å bekjempe alvorlige anslag mot demokratiet og menneskerettighetene er det nødvendig å ta i bruk nye etterforskningsmetoder. Høyre vil åpne for romkontroll i kampen mot terror og grov organisert kriminalitet. Bruk av romkontroll skal godkjennes av en domstol i hvert enkelt tilfelle, og skal være tidsavgrenset. Ved bruk av etterforskningsmetoder som gir overskuddsinformasjon skal denne destrueres umiddelbart.

Straff

Høyre mener det er avgjørende med rask og riktig reaksjon overfor dem som bryter loven. Dette krever en velfungerende straffesakskjede, hvor tiden fra anmeldelse til dom og iverksettelse av straffen er kortest mulig. En hurtig straffesaksbehandling øker straffens preventive effekt. Høyre vil arbeide for en raskere domstolsbehandling. Høyre vil bevare legmannsprinsippet, men vil gjennomgå juryordningen med hensyn til oppnevning og sammensetning av juryen og begrunnelse for juryens kjennelse.

Hensikten med straffereaksjoner må være at gjerningspersonen skal gjøre opp for seg og få muligheten til å forbedre seg. Straffereaksjonen må tilpasses det lovbruddet som er begått. Særlig overfor førstegangskriminelle bør det foretas individuelle vurderinger av egnet straffereaksjon.

Høyre vil at kriminalitet skal møtes med raske og strenge reaksjoner, særlig når det gjelder angrep på liv og helse, sedelighetsforbrytelser, organisert kriminalitet og trusler mot rikets sikkerhet. I straffeloven skal bruken av minstestraff begrenses til de alvorligste forbrytelsene. Ved pådømming i en straffesak mener Høyre at flere lovbrudd skal føre til mer straff. Høyre mener at de høye strafferammene for svært alvorlig kriminalitet må tas i bruk og medføre lengre straffer. Høyre mener det likevel kan bli nødvendig å vurdere en utvidelse av strafferammene for svært alvorlige forbrytelser.

Kriminalomsorg og ettervern

Kriminalomsorgen er sentral i kriminalitetsbekjempelsen. Innholdet i soningen må bedre tilpasses den enkelte, slik at færre straffedømte skal begå nye kriminelle handlinger og flere kan bli positive bidragsyttere til samfunnet etter endt soning.

Samarbeidet mellom kriminalomsorgen og hjelpeapparatet må bli tett og forpliktende, slik at straffedømte får et individuelt tilpasset utdannelses-, arbeids-, sosial- og helsetilbud. Høyre vil sette søkelys på kombinasjonen av psykiske lidelser og rusproblemer som årsak til kriminalitet. Det psykiske helsevernet i fengslene må styrkes gjennom et tettere samarbeid mellom kriminalomsorgen, rusomsorgen og psykiatrien.

Kommunene skal sammen med kriminalomsorgen sørge for at straffedømte får god oppfølging etter løslatelse. For å hindre tilbakefall til en kriminell løpebane må det utarbeides individuelle planer som hjelper den enkelte med bolig, utdanning, arbeid og eventuelle

sosial- og helsetjenester. Høyre mener nødvendige midler må følge den løslatte for oppfølging av den individuelle planen.

For å utnytte soningsanstaltene bedre og bidra til å fjerne soningskøene bør straffedømte som soner en dom på under seks måneder kunne dele celle, der bygningsmassen tillater det. Høyre vil ha streng håndheving av regelverket for soningsforhold, prøveløslatelser og adgang til permisjoner under soningen for personer som utgjør en særlig sikkerhetsrisiko. Rømninger og rømningsforsøk skal medføre strengere soningsvilkår.

Å skape og utvikle samfunnet nedenfra

Høyre har tro på fremtiden. Vi har tillit til enkeltmennesket. For å utløse vekstkraften og skaperkraften vil Høyre flytte makt, myndighet og muligheter tilbake til lokalsamfunnene der folk bor og verdiene skapes. Valgfrihet og maktspredning sikrer at samfunnet skapes og utvikles nedenfra.

Valgfrihet

Valgfrihet og ansvar

Høyre tror på enkeltmenneskets evne og vilje til å treffe gode beslutninger for seg selv, sine nærmeste og for samfunnet. Høyre vil styrke den enkeltes mulighet til å bestemme over eget liv gjennom økt valgfrihet. Frihet til selv å velge flytter makt fra kollektivet tilbake til individet. Valgfrihet styrker det personlige ansvaret og legger grunnlag for økt mangfold.

Valgfrihet skaper trygghet gjennom muligheten til å ta ansvar for egen livssituasjon. Derfor skal den enkelte, eventuelt sammen med de nærmeste pårørende, ha innflytelse over eget tjenestetilbud. Valgfrihet utvikler kvaliteten og mangfoldet i det offentlige tjenestetilbudet, og gir mer interessante arbeidsplasser.

Valgfrihet krever kunnskap, åpenhet og et mangfold av tilbud og løsninger. Høyre vil derfor sikre innsyn i og informasjon om ulike tilbud, kvalitetsvurderinger og rangeringer. Data fra offentlig tilsyn og brukerundersøkelser skal være enkelt tilgjengelige.

Høyre vil styrke valgfriheten ved å kreve inn mindre i skatter og avgifter, slik at den enkelte og familiene får beholde og bestemme over mer av sin egen inntekt. Høyre vil avvikle lover, regler og forskrifter som unødvendig griper inn i og regulerer den enkeltes hverdag.

Foreldrene er de nærmeste til å velge gode omsorgsløsninger for sine barn. Barnetrygd, kontantstøtte og tilbud om barnehageplass til alle sikrer familiene frihet til å velge mellom og variere omsorgsløsningene for barna. Valgfriheten i barnehagesektoren skal utvides.

Høyre vil styrke mangfoldet i skolen gjennom å gi foreldrene rett til å velge skole for sine barn. Valgfriheten skal gjelde både offentlige skoler og friskoler. Elevene i videregående skole skal ha frihet til selv å velge skole, også på tvers av fylkesgrensene. Elevene må selv få velge ut fra egen vurdering av fagkrets og læringsmiljø.

Pleie- og hjelpetrequende eller deres nærmeste pårørende skal ha frihet til å velge hvem som skal utføre omsorgstjenester, større frihet til å velge mellom hjemmebaserte tjenester og omsorg i institusjon, og frihet til å velge mellom omsorgsinstitusjoner. Tjenestene og omsorgen skal være individuelt tilpasset, uavhengig av om de gis hjemme eller i institusjon.

Kunnskapssamfunnet styrker arbeidstagerens frihet og gir mange av oss større fleksibilitet med hensyn til arbeidstid, arbeidslengde og arbeidssted. Teknologien gir muligheter til å arbeide på andre steder og til andre tider, bedre tilpasset egne behov enn tidligere. Arbeidslivslovgivningen må være tilpasset de nye mulighetene.

Høyre vil avvikle åpningstidsbegrensningene på vanlige søndager, og overlate til kundene og forretningene å bestemme åpningstidene. Forretningene skal ha anledning til å selge vin og sterkøl.

Høyre vil la kommunene bestemme serveringstidene for alkohol og salgstidene for alkohol i butikker.

Respekt for familiens valg

Familien er samfunnets viktigste fellesskap og arena for trygghet, tilhørighet og utvikling. Høyre mener at familien skaper en trygg ramme om barns oppvekst. Høyre vil sikre familiens mulighet til selvstendighet og utvide valgfriheten.

Høyre vil forsvare foreldreretten. Foreldre har et ansvar for å skape gode holdninger og å lære barna til å ta ansvar for seg selv og andre. Der familien svikter i å skape trygge oppvekstvilkår for barna, vil Høyre understreke samfunnets plikt til å hjelpe. Høyre vil derfor arbeide for et best mulig barnevern og gode arbeidsvilkår for frivillige hjelpeinstanser.

Høyre mener at familiene skal ha frihet til å velge mellom samlivsformer og grader av forpliktelse. Ekteskapet er den mest forpliktende og stabile av samlivsformene. Ekteskap og partnerskap bygger på de samme verdier, nemlig to menneskers vilje til gjensidig forpliktelse, og bør derfor beholde en juridisk særstilling. Livssynsorganisasjoner med vielsesrett skal kunne forestå partnerskapsinngåelse.

At folk velger å få barn er verdifullt i seg selv. Men samfunnet er også avhengig av en stabil befolkningsutvikling. Derfor bør samfunnet bidra til at den økonomiske byrden ved å få barn ikke blir for stor. Høyre vil føre en politikk som trykker barnefamilienes økonomiske situasjon.

Vårt samfunn fordrer høy yrkesdeltagelse. Samtidig er det viktig med fleksible ordninger som gjør det mulig for foreldre å være mer til stede i sine barns oppvekst. Høyre vil sikre gode ordninger for fødselspermisjon, og gi mor og far mulighet til å dele permisjonstiden mellom seg slik de selv ønsker.

Adopsjon

Å adoptere dreier seg ikke om voksnes rett til barn, men om barns rett til gode omsorgspersoner. Når samfunnet velger foreldre for et barn, er det avgjørende at barnets beste og foreldrenes omsorgsevne står i sentrum. Høyre mener derfor at ingen i utgangspunktet skal være ekskludert fra å bli vurdert som adoptivforeldre.

Høyre vil gjøre ordningen med stebarnsadopsjon for homofile i registrert partnerskap enklere.

Etter samlivsbrudd

Barn har behov for regelmessig kontakt med begge foreldre, og begge foreldre har i utgangspunktet like gode evner til å være foreldre for sine barn.

Det er tilnærmet umulig å finne frem til standardiserte regler for ansvar og omsorg for barn etter samlivsbrudd, som vil oppleves som rettferdige av alle parter. Høyre mener at løsninger til beste for barna først og fremst skal være foreldrenes ansvar. Regelverket skal stimulere til at begge foreldre kan stille opp og ta ansvar.

Høyre vil ikke gå inn for barnefordelingsmodeller som fratrar foreldrene viktige friheter som retten til å søke arbeid eller bosette seg hvor i landet man vil. Bidragsordningen skal videreutvikles, slik at samværsforeldre stimuleres til å ta mer ansvar.

Valgfrihet i omsorgen for de minste

Høyre mener at foreldrenes valg av tilsyns- og omsorgsløsninger for sine barn skal respekteres.

Høyre vil sikre barnehageplass til alle som ønsker det, slik at barnefamiliene har valgfrihet og gode omsorgsløsninger. Foreldrebetalingen skal være lav, ved at det offentlige samlet betaler om lag 80 pst. av kostnadene for en ordinær barnehageplass. Det må være tillatt med variasjon i foreldrebetalingen, for eksempel dersom det ytes et utvidet pedagogisk tilbud. En slik valgfrihet gir også bedre samsvar mellom foreldrenes ønsker og barnehagens tilbud.

Kommunene skal ha et helhetlig ansvar for barnehagesektoren, også når det gjelder finansiering. Det offentlige tilskuddet bør utbetales av kommunen direkte til den barnehagen hvor foreldrene har valgt plass for sine barn, etter prinsippet ”pengene følger barnet”. På den måten vil det også bli enklere å velge barnehage på tvers av kommunegrensen, for dem som ønsker det.

Private barnehager står for en stor del av barnehagetilbudet, og bidrar i høy grad til mangfold, nytenkning og utvikling av kvalitet i barnehagesektoren. For å gjøre det enklere å etablere og drive barnehager, bør barnehagelovgivningen forenkles.

Kontantstøtten gir foreldrene mulighet til helt eller delvis å velge andre omsorgsløsninger enn barnehage. Høyre vil videreføre kontantstøtten.

Barnetrygd

Høyre vil videreføre barnetrygden som en universell ordning, uavhengig av foreldrenes økonomi.

Skolefritidsordning

Høyre skiller mellom skole og skolefritid. Barns fritidsaktiviteter er et foreldreansvar. Skolefritidsordningen skal derfor fremdeles være forbundet med foreldrebetaling. Det må være tillatt med variasjon i foreldrebetalingen, for eksempel dersom det ytes et utvidet tilbud. Tilbudet i skolefritidsordningen skal bestemmes lokalt, minst mulig regulert i nasjonale lover og forskrifter. Høyre ønsker et mangfold av tilbud i skolefritidsordningen og vil legge til rette for at det kan etableres flere alternative tilbud i privat regi. Utvidet skoletid reduserer behovet for en betalingsbasert fritidsordning.

Likestilling

Alle mennesker skal respekteres og behandles som likeverdige, uavhengig av kjønn, alder, religion og etnisk tilhørighet, funksjonsdyktighet eller seksuell legning. Høyre setter enkeltmennesket i sentrum og er opptatt av å skape nye muligheter og større valgfrihet for alle. Ethvert individ skal ha mulighet til å forsørge seg og sin familie, og til å delta i arbeids- og samfunnslivet. Høyre vil derfor arbeide for likestilling i hele samfunnet.

Selvstendig næringsdrivende kvinner har i dag ikke like gode ordninger i forbindelse med svangerskap og fødsel som kvinner i ansettelsesforhold. Det fører til færre bedriftsetableringer og mindre nyskaping. Slike ordninger må derfor utformes likt for kvinner som driver egen næring og kvinner som er i ansettelsesforhold. Likheten må gjelde både på innbetalings- og utbetalingssiden av folketrygdytelsene.

Veien til likestilling går først og fremst gjennom merkbare holdningsendringer. Moderate kvoteringsordninger, som for eksempel favoriserer et underrepresentert kjønn, bør kunne benyttes når søkerne til stilling, skoleplass eller annet ellers er likt kvalifisert.

Høyre mener det er viktig at kvinner og menn blir mer likestilte i næringslivet. Kvotering til styrene i private bedrifter griper sterkt inn i aksjonærdemokratiet og eiernes rett til å velge sine representanter. Høyre mener derfor det er viktig at bedriftene får tid til selv å øke kvinnerepresentasjonen. Høyre kan ikke akseptere at bedrifter blir tvangsoppløst på grunn av manglende kjønnsmessig representasjon i styret. Derfor bør det utarbeides andre sanksjonsmidler.

Innvandring

Hvert enkelt menneske er unikt, og ikke først og fremst del av en gruppe.

Mangfold er en berikelse og en styrke for fellesskapet. Det stimulerer kreativitet og skaperkraft og øker den enkeltes livskvalitet. Mangfoldet øker gjennom vår kontakt med andre kulturer. Mennesker fra andre land og kulturer bidrar positivt i det norske samfunn gjennom arbeid og ved å tilføre samfunnet nye impulser.

Deltagelse

Mangfoldet beriker Norge og gjør samfunnet variert og interessant. Mangfold betyr at det er mange måter å være norsk på. Mangfold – ikke likhet – er det normale og det ønskelige. Høyre vil underbygge mangfoldet og arbeide for like muligheter for alle. Høyre vil motarbeide intoleranse og fordommer som hindrer mennesker i å delta aktivt i samfunnslivet. Det gjelder både fordommer mot innvandrere og fordommer blant innvandrere.

Høyre vil føre en innvandringspolitikk der innvandrere, asylsøkere og flyktninger er ressurser, og avviser stempeling av innvandrere som en svak gruppe. I tråd med dette må innvandrerne utfordres til å bidra positivt gjennom arbeidsinnsats, kulturformidling og samfunnsdeltagelse. Høyre vil legge til rette for at innvandrere så raskt som mulig kan skape velferd for seg selv og sine familier ved å høste fruktene av egen innsats.

Høyre vil ha raskere saksbehandling og bedre service og kvalitet i mottaksapparatet i utlendingsforvaltningen, og vil legge til rette for at alle innvandrere raskt får utnytte sine muligheter til å bli selvstendige. Både offentlig og privat virksomhet må stimuleres til å ansette flere personer med innvandrerbakgrunn.

Språkferdigheter og språkkunnskap er avgjørende for at man skal klare seg i samfunnet. Derfor er norskopplæring for minoritetsspråklige barn og voksne viktig. Forsøk med gratis korttidsbarnehage for fire- og femåringer har gitt gode resultater. Høyre ønsker å satse videre på denne typen tilbud i områder hvor det har effekt. Forsterket norskopplæring skal gi minoritetsspråklige elever tilstrekkelige kunnskaper og ferdigheter til å kunne følge den vanlige opplæringen i skolen.

Flyktninger og asylsøkere

Høyre vil verne om asylretten. Mennesker som må flykte fra sine hjemland på grunn av forfølgelse eller naturkatastrofer, skal kunne søke beskyttelse i Norge, i tråd med internasjonale menneskerettigheter og våre internasjonale forpliktelser. For å beskytte dem som trenger det mest vil Høyre føre en konsekvent asylpolitikk. Høyre mener at norsk asyl- og flyktningepolitikk må samsvare med EUs politikk på dette området.

Høyre mener at Norge gjennom bistand og internasjonalt samarbeid skal bidra til å redusere antallet flyktninger, bidra til at flere kan få hjelp i sine nærområder, og bidra til tilbakeføring til hjemlandene så snart det er mulig.

En moderne offentlig sektor

Modernisering av offentlig sektor trykker velferden og gjør hverdagen bedre for folk. Offentlig sektor skal være endringsvillig, nyskapende og sette det enkelte menneske i sentrum. Høyre vil ha mer og bedre tjenester igjen for pengene, og vil bedre bruken av fellesskapets ressurser for å sikre tjenester med høy kvalitet og i tilstrekkelig omfang. Tjenestene skal være målrettede og tilpasset den enkelte.

Folk skal ha innsikt i kvalitet, omfang og prisen for offentlige tjenester. Målinger, brukerundersøkelser og kunnskap om pengebruk skal brukes for å gi folk bedre tjenester og bedre service.

For at det skal bli enklere å vite hvilke tjenester og hva slags service folk kan forvente, skal det innføres tydelige skiller mellom det offentlige som forvaltningsorgan, tjenesteleverandør og kvalitetskontrollør. Forvaltningsoppgaver må og skal løses av mennesker ansatt i det offentlige, men tjenesteproduksjonen skal i størst mulig grad kunne utføres av andre. Konkurransen mellom ulike aktører om å få produsere tjenester til folk på vegne av det offentlige utvikler kvaliteten og skaper nye løsninger som gir folk bedre tjenester. Høyre vil derfor slippe til flere private aktører og frivillige organisasjoner. Det offentlige skal ha ansvar for å bestille nok tjenester av høy kvalitet, betale for dem og kontrollere at de er i tråd med det som ble bestilt.

Offentlig sektor skal utvikles som en utfordrende og god arbeidsplass. Den enkelte medarbeider skal få større innflytelse over sin egen arbeidssituasjon og ha bedre muligheter til å bruke sin kunnskap og erfaring til å skape gode tjenester for folk. Derfor må den enkelte medarbeider ha bedre muligheter til å finne de beste løsningene. Høyre vil gjøre dette mulig ved å forenkle og forandre regelverket.

Offentlig sektor skal besitte kompetanse til å skrive brev og forfatte utredninger i begge målformer, men den enkelte ansatte skal ha rett til å bruke den målformen vedkommende selv foretrekker i sitt arbeid. Høyre vil fjerne mållovens bestemmelse om krav til at alle ansatte skal beherske begge målformer skriftlig.

Barrierer som gjør det vanskelig for arbeidstagerne å veksle mellom offentlig og privat sektor, må bygges ned. Både bedriftene, offentlig sektor og ikke minst den enkelte arbeidstager vil ha fordeler av at arbeidskraften kan flyte friere mellom sektorene.

Et enklere Norge

Høyre vil gjøre hverdagen enklere. Organiseringen av det offentlige på alle nivå skal ha innbyggernes og bedriftenes behov som utgangspunkt. Svartidene skal bli kortere og det skal innføres svartidsgarantier. Språket det offentlige bruker skal være enkelt å forstå. Høyre vil utvikle ”ja-holdninger” i forvaltningen.

Et enklere Norge for næringslivet

Høyre vil gjøre hverdagen enklere for bedriftene. Flere opplysninger skal kunne rapporteres elektronisk, unødige og byråkratiske regler skal fjernes og antallet forskrifter reduseres.

Høyre vil at alle opplysninger fra næringslivet til det offentlige skal kunne rapporteres én gang og til samme nettsted. Høyre vil pålegge statlige etater å delta i den nettbaserte ordningen AltInn. Dermed trenger ikke næringslivet gi samme opplysninger til flere etater.

Et enklere Norge i møtet med det offentlige

Elektroniske selvbetjeningsordninger skal gjøre offentlig forvaltning tilgjengelig hele døgnet. Når flere tjenester kan utføres digitalt blir folks hverdag enklere.

Høyre vil videreutvikle en felles portal for digitale offentlige tjenester. Et virtuelt servicekontor skal organisere tjenestene slik at de blir enkle å bruke, og ikke slik det offentlige tradisjonelt er inndelt i sektorer og nivåer.

Et enklere Norge for dem som trenger offentlig hjelp aller mest

Noen mennesker har behov for hjelp fra det offentlige for å kunne mestre hverdagen. Derfor er det viktig at det offentlige yter riktig hjelp, og at byråkratiet ikke blir en barriere. I et mylder av regler og ordninger vil de ressurssterke ofte finne veien frem i byråkratiet, mens andre vil klare seg mindre godt. Høyre vil forenkle regelverk, samordne tjenester og målrette velferdstilbud slik at veien frem til hjelp blir kortere.

Konstitusjonell reform

Høyre mener det vil være hensiktsmessig å innføre en begrenset rett for regjeringen til oppløsning av Stortinget og til utskrivning av nyvalg. Formålet er å styrke mulighetene til å ta ansvar for en helhetlig og langsiktig styring av landet.

Kommunereform

Tjenesteleverandør og samfunnsutvikler

Lokal selvbestemmelse sikrer nærhet til beslutningene, medbestemmelse for innbyggerne og et levende demokrati. Kommunene skal derfor ha en mer sentral rolle i lokal samfunnsutvikling. Høyre vil overføre mer ansvar fra staten til kommunene, og vil gi kommunene frihet til å ta ansvar for en større del av den offentlig finansierte velferden. Høyre vil derfor erstatte statlig øremerking av midler med inntekter kommunene fritt kan disponere. Veksten i kommunenes inntekter skal i hovedsak være fritt disponible inntekter, slik at kommunene kan vektlegge egne innbyggers ønsker og behov.

Velferdstilbudet skapes i kommunene. Høyre vil underbygge mangfoldet og satse på løsninger som er tilpasset lokalsamfunnene. Derfor skal kommunene ha stor frihet til å

prioritere bruken av sine ressurser og utforme tjenestetilbudet slik innbyggerne i kommunen ønsker det.

Kommunene har gode muligheter til å skape målrettede og effektive løsninger for folk ved å se sine mange oppgaver og tjenesteområder i sammenheng. Når offentlige tjenester samordnes skal ansvaret for tjenestene i størst mulig grad plasseres i kommunene.

Lover, regler og forskrifter som regulerer tjenester kommunene har ansvaret for, skal utformes slik at de gir stor lokal frihet. Eventuelle nye individuelle rettigheter som gir tilgang til kommunale tjenester, bør det være opp til kommunene selv å fastsette. Høyre vil gjennomgå etablerte rettigheter med forenkling som mål.

Innbyggernes skattepenger skal brukes målrettet og effektivt. Derfor vil Høyre ta i bruk konkurranse som virkemiddel, slippe til andre aktører og avvikle kommunale monopoler.

Høyre vil at kommunene skal arbeide for større valgfrihet innenfor skole, omsorg og andre områder. Ordninger hvor ”pengene følger brukeren” kan bidra til å skape valgfrihet. Slike ordninger bør gi innbyggerne mulighet til å velge på tvers av kommune- og fylkesgrenser. Ordningene må likevel i størst mulig grad utformes lokalt, fordi det skaper større mangfold, og tar hensyn til lokalsamfunnets ønsker og behov.

Kommunene er bedre egnet enn staten til å drive forebyggende virksomhet overfor lokalsamfunn, familier og enkeltmennesker. Derfor skal kommunene, i samarbeid med innbyggerne, kunne ta et helhetlig og sammenhengende ansvar for tjenestetilbud og utvikling av lokalsamfunnet.

Mange kommuner har fått sin selvbestemmelse redusert som følge av statlig regelverk og tilsynsvirksomhet. Statens tilsyn med kommunene må forenkles. Høyre mener dessuten at kommunens innbyggerne kan kontrollere og påvirke kvaliteten på en rekke tjenester hvis de får god informasjon og mulighet til å velge.

Dagens kommuner har omtrent de samme oppgaver, uansett kommunenes størrelse eller kompetanse. Kommunene er så forskjellige at dette må endres. Høyre vil at større kommuner eller kommuner i samarbeid skal ha mulighet til å påta seg flere oppgaver.

Positiv innstilling og tilrettelegging fra lokalsamfunnet er viktig for at bedrifter og arbeidsplasser kan skapes og lykkes. Det er derfor viktig at kommunene legger til rette for bedriftene, møter dem med en åpen, serviceinnstilt holdning og sørger for rask og effektiv saksbehandling. Høyre vil at det skal lønne seg økonomisk for kommunene å legge til rette for flere arbeidsplasser og lokal verdiskaping.

Sterkere kommuner betyr færre kommuner

Høyre vil tilføre lokaldemokratiet større ansvar og flere oppgaver. Det krever sterkere kommuner. Dagens kommunestruktur er for dårlig tilpasset de viktige og omfattende velferdsoppgavene kommunene er satt til å løse. Kravene til ressurser og kompetanse for å kunne yte gode nok tjenester er økende. Mange kommuner vil ikke kunne rekruttere kvalifisert arbeidskraft eller skape gode fagmiljøer som kan produsere det tjenestetilbudet folk forventer. Mange steder har kommunikasjoner og bosettingsmønstre endret seg, slik at kommunegrensene ikke lenger er hensiktsmessige for innbyggere og næringsliv. For å sikre

tjenester av en så høy kvalitet som folk skal kunne forlange, og for at kommunene skal kunne påta seg flere oppgaver, er det nødvendig med færre og større kommuner.

Frivillighet og lokale initiativer bør fortsatt være hovedlinjen i spørsmålet om endret kommunestruktur. Frivillighet skaper også de beste forutsetningene for raskt å kunne ta ut økonomiske og kvalitetsmessige gevinster ved sammenslutninger. Det er likevel riktig å unngå situasjoner hvor enkeltkommuner kan stanse enhver strukturendring som gir samfunnsmessige gevinster og som er ønsket av naboene. Stortinget må derfor kunne fatte vedtak om kommunesammenslutning.

Fylkesmennene og regionale statlige organer

For at folk skal få bedre tjenester, vil Høyre at statens oppgaver regionalt og lokalt samordnes bedre. Statlig tilsynsvirksomhet skal være uavhengig overfor kommunesektoren, men når det er andre enn fylkesmannen som forestår tilsynet bør dette skje i dialog med fylkesmannen. Overprøving av kommunale vedtak skal begrenses til legalitetskontroll og klage på saksbehandling. Høyre vil redusere antallet fylkesmannsembeter.

Kun ett lokalt folkevalgt nivå

I et lite land som Norge er det tilstrekkelig med to forvaltningsnivåer. To forvaltningsnivåer – stat og kommuner – vil styrke lokaldemokratiet og gi et bedre tjenestetilbud. Høyre vil derfor avvike fylkeskommunen som forvaltningsnivå. Fylkene som geografiske enheter eller stortingsvalgkretser blir ikke berørt av dette. Større og mer robuste kommuner eller kommuner i samarbeid kan overta de fleste av fylkeskommunenes oppgaver.

Høyre ser positivt på en utvikling hvor næringsliv, kommuner, utdannelses- og forskningsinstitusjoner, organisasjoner, kulturliv og andre samarbeider innenfor naturlige bo-, service- og arbeidsregioner. Et slikt samarbeid må ha utgangspunkt i hvilke oppgaver som skal løses, og vokse frem nedenfra. Høyre vil avvise landsdelsregioner til erstatning for dagens fylkeskommuner.

Boligpolitikk

Høyre vil at flest mulig skal ha mulighet til å eie egen bolig. Å eie egen bolig gir handlefrihet, ansvar og trygghet. Et boligmarked uten prisreguleringer sikrer gode boliger til priser som er overkommelige for de aller fleste.

For dem som vil leie bolig, eller som ennå ikke har økonomi til å eie egen bolig, vil Høyre ha et velfungerende og trygt marked for utleieboliger. Både leiers og utleiers rettigheter skal sikres. Diskriminering i utleiemarkedet må bekjempes.

Høyre vil føre en ansvarlig økonomisk politikk. Det gir folk som betjener egen boliggjeld eller betaler husleie trygghet mot et høyt rentenivå. Hus og hjem skal ikke være et skatteobjekt for staten.

Høyre vil legge til rette for høy boligbygging. Det skal være en virksom og rettferdig konkurranse i byggemarkedet. Ytterligere forenklinger av plan- og bygningsloven vil redusere saksbehandlingstidene, og vil gjøre det enklere for de mange mindre firmaene i byggebransjen å forholde seg til loven.

Boligpolitikken blir best hvis den bestemmes lokalt, og kommunene må derfor få ansvar for virkemidlene. Det må lønne seg for kommunene å trekke til seg nye innbyggere og nye

arbeidsplasser, og å legge til rette for boligbygging. En stor del av kommunenes utgifter til sosialhjelp går til å dekke boligutgifter. I gjennomføringen av kommunereformen vil Høyre samle ansvaret for bostøtte i kommunene og overføre ressursene fra statlige bostøtteordninger.

Sosial boligpolitikk

Et fritt boligmarked sikrer gode boliger til lave priser. Likevel finnes det vanskeligstilte mennesker som må hjelpes i boligmarkedet. Det er uverdigg at mennesker i Norge lever uten tak over hodet. Høyre vil gjennomføre nødvendige tiltak slik at ingen trenger å være bostedsløse.

Høyre vil rette de økonomiske virkemidlene i boligpolitikken inn mot å hjelpe dem som ikke makter å skaffe seg bolig på egenhånd og beholde den. Støtten skal gå til mennesker, ikke til å subsidiere bygninger, og de som har størst behov må hjelpes først. I likhet med annen offentlig støtte må støtte til å bo innrettes slik at det stimuleres til arbeid og egen inntekt. Husbanken skal særlig bidra til førstegangsetablering. Boligpolitiske oppgaver som ikke er typiske myndighetsoppgaver og som ikke bidrar til å nå boligpolitiske mål bør konkurranseutsettes.

Høyre vil sikre ungdommers mulighet til å spare til egen bolig gjennom sparing med skattefradrag. Det skal bygges flere studentboliger.

Høyre vil legge til rette for flere boliger og bomiljøer som gir funksjonshemmede større valgfrihet i boligmarkedet.

Vekst i hele landet

Høyre vil føre en politikk som gir trygge og lønnsomme arbeidsplasser, og gode leveforhold over hele landet. På den måten flyttes fokuset fra å bremse fraflyttingen fra distriktene til en aktiv politikk for å tiltrekke seg innbyggere og arbeidsplasser.

Høyre vil sikre gode rammebetingelser for å utvikle internasjonalt konkurransedyktige bedrifter og næringer. Høyre vil styrke byenes og regionsentrenes ansvar som drivkraft for utvikling. Høyre ser positivt på en utvikling hvor næringsliv, kommuner, utdannelse- og forskningsinstitusjoner, organisasjoner, kulturliv og andre samarbeider tettere innenfor regioner. Et slikt samarbeid bør imidlertid vokse frem nedenfra, og ikke styres gjennom et nytt regionalt forvaltningsnivå.

Det er ikke staten som skal bygge landet. Staten skal legge til rette for at enkeltmennesker, bedrifter og institusjoner kan utfolde sin virkefrang og skape verdier for seg selv og samfunnet. Individet skal være i sentrum, også i distrikts- og regionalpolitikken. Hver enkelt av oss må selv få velge hvor vi vil bo og arbeide.

Høyre vil bidra til at flere kan skape lønnsomme arbeidsplasser. Utvikling av sterkere kunnskapsmiljøer, oppmuntring av personlig initiativ og styrket konkurransekraft er viktige forutsetninger for distriktsbasert næringsutvikling. Høyre vil sikre gode samferdselsløsninger og bedre tilgang til digital infrastruktur.

Høyre vil legge til rette for en effektiv utnyttelse av kompetanse og ressurser i alle deler av landet. Nye statlige arbeidsplasser bør i større grad legges utenfor hovedstaden. Flytting av statlige arbeidsplasser i forbindelse med omorganiseringer skal være basert på samfunnsøkonomiske hensyn eller behov for kompetanse.

Ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift var et ubyråkratisk virkemiddel for å utvikle verdiskaping og arbeidsplasser i distriktene. Denne ordningen var det ikke mulig å videreføre fullt ut på grunn av EØS-avtalen. I forbindelse med EUs gjennomgang og justering av regionalpolitiske virkemidler vil Høyre arbeide for at Norge skal kunne gjeninnføre en ordning med differensiert arbeidsgiveravgift flere steder i landet.

Høyre vil styrke samarbeidet på tvers av landegrensene på Nordkalotten, for å styrke næringsutvikling, miljøtiltak og ressursforvaltning.

Reiseliv

Norge har store muligheter til å videreutvikle reiselivsnæringen. Høyre vil ta initiativ til en offensiv strategi for økt verdiskaping innenfor reiselivsnæringen. Reiselivsnæringens betydning og muligheter for vekst i distriktene vil være en viktig del av denne strategien.

Høyre vil legge vekt på gode rammebetingelser for reiselivsbransjen gjennom en videre reduksjon av det samlede skatte- og avgiftstrykket og en mer fleksibel arbeidsmiljølovgivning. Markedsføringen av Norge som reisemål må trappes opp, og vi må bli bedre til å utnytte våre konkurransefortrinn knyttet til kultur og en ren og storslått natur. Høyre vil gi kommunene større muligheter til å legge til rette for miljøvennlig reiselivsbasert næringsutvikling også innenfor vernede områder.

Høyre vil gi kommunene større frihet når det gjelder regulering av snøscooterkjøring. Hensynet til natur og miljø skal sikres gjennom nasjonale retningslinjer.

Samene og de nasjonale minoritetene

Høyre mener at den samiske og de nasjonale minoritetenes kulturarv er en viktig del av vårt kulturelle mangfold. Norge har et særskilt ansvar for den samiske kulturarven, og for at samisk språk, kultur, næring og identitet kan holdes i hevd, i samarbeid med de andre landene på Nordkalotten.

Høyre mener at Finnmarkseiendommen skal forvaltes enhetlig og helhetlig, med en balansert styresammensetning, på en måte som fremmer verdiskaping og utvikler tradisjonelle og bærekraftige næringer.

Et åpent samfunn

Ytringsfrihet

Ytringsfrihet er en forutsetning for demokratiet. Alle sider av samfunnet skal kunne settes under debatt. Meningsbrytning i det offentlige rom legger grunnlaget for enkeltmenneskets mulighet til fri meningsdannelse. Uønskede ytringer bekjempes best gjennom åpen og fri meningsutveksling. Høyre mener at ytringsfriheten skal være videst mulig, og vil vurdere endringer som sikrer og utvider ytringsfriheten. Vernet og begrensninger av ytringsfriheten skal være uavhengig av teknologisk plattform eller hvilket medium man velger å ytre seg i.

Ytringsfriheten skal begrenses først og fremst gjennom lov, av hensyn til enkeltmenneskets krav på rettsvern. Ytringer som har karakter av trusler eller oppfordring til lovbrudd skal bekjempes.

Media

Uavhengige medier med redaksjonell frihet er en viktig byggestein i demokratiet. For å sikre mangfold og uavhengighet vil Høyre ha fri etableringsrett for medier og trappe ned pressestøtten. Høyre vil oppheve eierskapsbegrensningene for mediebedrifter, og i stedet la konkurranseloven regulere eierskapet til mediene. Konesjonsplikten for kringkasting fjernes når digitaliseringen gir tilstrekkelig frekvenskapasitet.

Norsk Riksringkasting (NRK) spiller en viktig rolle som formidler av norskspråklige nyheter, dokumentar, kultur og tilbud til barn og unge. Høyre mener at NRK skal være redaksjonelt uavhengig, og at allmennringkastingsoppdraget fortsatt skal være lisensfinansiert og reklamefritt. NRKs arkiver er en uvurderlig nasjonal fellesarv som må digitaliseres og gjøres tilgjengelig for allmennheten.

Frivillig sektor

Frivillig sektor utgjør en uvurderlig del av et mangfoldig sivilt samfunn. Engasjement og innsats gjennom frivillige organisasjoner utløser nytenkning, valgfrihet og bedre tjenester, som også påvirker det offentlige tjenestetilbudet. Høyre vil at frivillige organisasjoner skal få mulighet til å være med og løse flere av samfunnets oppgaver.

Mange frivillige organisasjoner finansieres overveiende ved offentlige tilskudd. Over tid kan dette undergrave engasjementet, evnen til å sette egen dagsorden og dermed hele frivillig sektors uavhengighet. Denne risikoen må veies mot de frivillige organisasjonenes bruk av tid og ressurser til å skaffe egne inntekter og den samfunnsnyttige innsatsen de i stedet kunne utført. Høyre vil styrke de frivillige organisasjonenes selvstendighet ved å bedre deres inntektsmuligheter, og vil derfor ha et enklere regelverk for spill og lotterier. Høyre vil styrke båndene mellom samfunnet og organisasjonene ved å gi skattefradrag for bidrag til frivillige organisasjoner. Høyre vil gjennomføre forenklinger slik at frivillige organisasjoner får mer tid til sine egentlige oppgaver.

Organisasjonsfriheten er et viktig prinsipp for Høyre. Enkeltmennesket har like stor rett til å velge å være organisert som uorganisert. Organisasjoners legitimitet må være basert på frivillige og individuelle inn- og utmeldinger.

Konkurranse- og forbrukerpolitikk

En fungerende markedøkonomi er avhengig av en rettsstat og velutviklede institusjoner. Markedøkonomien har begrensninger. Den er ikke i stand til å frembringe fellesgoder som det er liten individuell betalingsvilje for, til å forvalte naturressurser det ikke finnes individuelle eiendomsrettigheter til, eller til å nå fordelingspolitiske mål når det ikke finnes betalingsevne. Det er derfor en politisk oppgave å sikre eiendomsrett, etableringsrett og like konkurransevilkår, å gripe inn mot private og offentlige monopoler, beskytte miljøet og forbrukerne, kontrollere utnyttelsen av fellesressursene og hjelpe flere til å kunne klare seg selv.

Høyre vil trygge konkurransen i eksisterende markeder og legge til rette for konkurranse på områder hvor den er svak eller ikke finnes. Høyre vil motarbeide dominerende markedsrett og monopoler, og vil ta i bruk det offentliges innkjøpsrett for å skape og fremme

konkurransen. Høyre vil vektlegge konkurransehensynet, forbrukerhensynet og hensynet til bærekraftig forbruk ved utforming av offentlige reguleringer.

Høyre vil bruke konkurranse som virkemiddel for å sikre forbrukernes valgfrihet, et variert utbud av varer og tjenester og lave priser. Forbrukerne skal ha sikkerhet for at produkter og tjenester er trygge. Høyre vil ha et sterkt, utadrettet og moderne forbrukerapparat, og vil støtte tiltak for å informere og bevisstgjøre forbrukerne. Utilbørlig kommersielt press mot barn skal bekjempes.

Høyre vil bedre forbrukernes anledning til å klage på varer og tjenester levert fra både næringslivet og offentlig sektor. Høyre er positiv til opprettelse av flere nøytrale, bransjefinansierte klagenemnder, og vil ta initiativ til opprettelse av klagenemnder for offentlige tjenester. Forbrukerrådet skal være en uavhengig forbrukerorganisasjon.

Konkurransetilsynet skal være mest mulig uavhengig av politiske myndigheter. Tilsynets vedtak skal bare kunne overprøves ved vedtak i regjeringen, når viktige samfunnsmessige interesser tilsier det.

Kultur

Et rikt og variert kulturliv med gode muligheter for alle til å oppleve og å delta i kulturaktiviteter skaper livskvalitet og setter vårt liv inn i en større sammenheng. Et rikt kulturliv er viktig for å skape gode lokalsamfunn, lokal identitet og samhold, og er viktig for lokalsamfunnenes evne til å trekke til seg innbyggere og arbeidskraft. Høyre vil arbeide for et kulturliv som er mangfoldig, preget av toleranse, nysgjerrighet, tilgjengelighet, kvalitet og utvikling.

Globaliseringen har sprenget kulturelle grenser og skapt muligheter til å motta nye kulturuttrykk. Høyre ser det som en forpliktelse å vareta og utvikle norsk kultur, språk og identitet, og formidle kulturarven til kommende generasjoner. Det europeiske kultursamarbeidet og et norsk medlemskap i EU vil være viktig for å vareta, fremme og utvikle kulturen.

Både ensidig kommersialisering og ensidig offentlig finansiering kan undergrave mangfoldet og nyskapingen i kulturlivet. Høyre vil videreføre en bred satsing på et variert og mangfoldig kulturliv, med god tilgjengelighet over hele landet, men vil samtidig stille krav til kvalitet og utvikling. Offentlig støtte må underbygge kulturelt mangfold og ikke-kommersielle tilbud. For å sikre et mangfoldig kulturliv vil Høyre legge til rette for frivillig kulturinnsats og for flere uavhengige finansieringskilder, for eksempel gjennom uavhengige kulturfond. Høyre vil utvide ordningen med skattefradrag for gaver til frivillige organisasjoner til også å omfatte gaver til kulturinstitusjoner.

Høyre mener at det er viktig å støtte våre bærende nasjonale kulturinstitusjoner. Staten har et ansvar for å bidra til finansiering av kulturinstitusjoner over hele Norge. Det offentlige må bidra til at nyskapende kunst og kultur får gode arbeidsvilkår.

Høyre vil legge til rette for økt kulturbasert verdiskaping, og vil gi utviklingen av nye arbeidsplasser i kultur- og opplevelsesindustrien konkurransedyktige vilkår. Høyre vil stimulere fremvekst av naturlige fellesarenaer for kultur, næringsliv, teknologi og vitenskap, og vil prioritere oppstartstøtte for unge talenter.

Høyre vil stimulere leselysten og sikre et bredt tilbud av norsk kvalitetslitteratur. Momsfritaket på bøker skal beholdes og innkjøpsordningen styrkes. Økt konkurranse og fri prissetting vil gi leserne billigere bøker, øke interessen for litteratur og gi flere mulighet til å kjøpe bøker. Høyre vil derfor ikke forlenge bokbransjens unntak fra konkurranselovgivningen.

Høyre vil arbeide for å holde i hevd våre to norske skriftspråk, og for å beholde norsk skriftkultur som en bærebjelke i vårt kulturliv.

Kulturminner

Vern av fornminner og kulturminner er avgjørende for å forstå norsk kulturarv og historie. Høyre vil sikre fornminner og kulturminner for fremtidige generasjoner gjennom et sterkt kulturminnevern. Høyre vil øke kulturminnefondet. Bruk av kulturminner, også gjennom næringsvirksomhet, kan hindre forfall. Bruk og vern av kulturminner bør derfor kombineres.

Arbeidet med fredning bør bygge opp under eiernes og brukernes motivasjon til å ta vare på og bruke kulturarven. Høyre vil utvikle de statlige virkemidlene slik at eierne fortsatt kan ta ansvar for egne kulturminner gjennom bruk. Eiere av kulturminner som får bruksverdien redusert som følge av vern, bør kompenseres økonomisk. Kulturminneloven må gi rom for individuelle hensyn.

Høyre vil innføre frister for gjennomføring av fredningstiltak og bestemmelser som sikrer eierne tidlig og reell medvirkning og innflytelse i fredningsprosesser. Det må innføres krav om utredning av administrative og økonomiske konsekvenser av fredningsforslag og krav om oppfølging overfor eiere etter fredningsvedtak.

Sport, idrett, friluftsliv

Høyre mener at alle bør ha god adgang til å drive organisert eller uorganisert sport, idrett og friluftsliv. Det er særlig viktig at barn og unge får positive opplevelser med fysisk aktivitet, og støtte til lek, fysisk aktivitet og idrett for barn og unge bør prioriteres foran støtte til aktivitet som del av fritidstilbudet for voksne. Støtte til anlegg og aktiviteter må også kunne bidra til uorganisert aktivitet i nye grener blant ungdom. Høyre vil prioritere breddeidretten. I prioriteringen av midlene til anlegg skal det legges vekt på lik tilgang til idrettsanlegg over hele landet. Idrettsbevegelsen skal fortsatt være selvstyrt.

Kirken

Den norske kirke har videreført og utviklet viktige tradisjoner som gir mennesker forankring i et stabilt verdigrunnlag. Kirkens uavhengighet i åndelige spørsmål skal respekteres. Høyre vil gi støtte til trosopplæringen i Den norske kirke og andre trossamfunn.

Høyre mener at Den norske kirke i fremtiden ikke skal være en del av statens virksomhet, men et uavhengig trossamfunn. Reformarbeidet med overføring av større ansvar til kirkelige organer bør fortsette. Reformarbeidet bør føre til et skille mellom kirke og stat.

Kirkebyggene er blant våre viktigste kulturskatter. Høyre vil at kirkebyggene skal holdes i en tilfredsstillende og verdig stand, og staten må bidra til vedlikeholdet av eldre kirkebygg og kirkebygg av spesiell nasjonal betydning.

Å trygge velferden

Norge er et godt land å leve i, og vi har et bedre utgangspunkt enn de fleste andre land. Høyre vil gjennomføre reformer for å trygge velferden. Reformen er nødvendig fordi inntektene fra petroleumsvirksomheten etter hvert vil gå ned. Færre arbeidstagere må etter hvert betale for flere pensjonister. Flere mennesker i arbeidsfør alder trygdes. Dette truer velferden. Norge har et generelt høyt velstandsnivå, men det er fortsatt mennesker som ikke får nødvendig hjelp og støtte. Høyre vil modernisere velferdsinstitusjonene for å gjøre dem mer fleksible og tilpasset den enkeltes behov.

Velferd

Velferdssamfunnet er mer enn en velferdsstat. I velferdssamfunnet har både den enkelte, familiene, organisasjonene og arbeidsplassene et ansvar for egen og andres velferd.

Velferden skapes først og fremst i relasjoner mellom mennesker, i familiene, blant venner, på arbeidsplassen og i samfunnet for øvrig. Enkeltmennesker har ulike oppfatninger av hva som er velferd. Velferd kan ikke bare bevilges over offentlige budsjetter, men offentlige ordninger kan legge til rette for velferd. For Høyre er det et mål at flest mulig kan leve av egen inntekt og leve et selvstendig liv.

Høyres velferdspolitikken tar utgangspunkt i troen på enkeltmennesket. Den har som mål å ta i bruk den enkeltes ressurser, slik at flere kan klare seg selv. Velferdsordningene må støtte opp under den enkeltes muligheter gjennom hjelp til selvhjelp. Velferdsordningene må innebære både rettigheter og plikter for den enkelte. Å stille krav til den som mottar støtte er et uttrykk for tro på enkeltmennesket. For å sikre at ingen unødig blir passive mottakere av offentlig støtte vil Høyre i størst mulig grad stille krav om aktive motytelser. Ingen skal i utgangspunktet kunne takke nei til egnet arbeid og samtidig motta støtte fra det offentlige.

Verdiskaping – grunnlaget for velferd

Våre velferdsordninger avhenger fremfor noe annet av vår felles evne til å skape verdier. Derfor må vi legge til rette for mennesker og bedrifter med ideer og visjoner. Norge må fremstå som et attraktivt land for investeringer og utvikling av nye ideer og virksomheter. Et viktig ledd i en slik politikk er et skatte- og avgiftsnivå som er internasjonalt konkurransedyktig. I tillegg må offentlig sektor moderniseres for å frigjøre ressurser og arbeidskraft til verdiskapingen og velferdstjenestene.

Arbeid

Arbeid og deltagelse er grunnlaget for velferd. Arbeid gir oss mulighet til å bruke våre evner, til utvikling, selvstendighet og sosialt felleskap.

Høyres mål er et arbeidsliv med plass til alle. Vi vil at flere skal komme i arbeid og færre skal behøve å være på trygd. Dette krever både en fremtidsrettet næringspolitikk, et veltilpasset arbeidsmarked, velferdsordninger som fremmer aktivitet og oppfølging tilpasset den enkelte. Trygdeordningene og skattesystemet skal i størst mulig grad stimulere til arbeid. Det skal lønne seg å jobbe.

Hvert eneste menneske har ressurser som samfunnet trenger. Likevel står om lag hvert femte menneske i yrkesaktiv alder utenfor arbeidslivet, og har trygd som sin hovedinntektskilde. Det

kan være en personlig belastning å stå utenfor yrkeslivet. Manglende tilknytning til arbeidslivet er også hovedårsaken til vedvarende lav inntekt. Høyre mener derfor at velferdsordningene først og fremst skal få folk tilbake i arbeid, så flest mulig kan klare seg selv og bli uavhengige.

Det må bli enklere for trygdemottagere å søke seg over i arbeid, utdanning eller kompetansehevede tiltak. Høyre vil arbeide for ordninger som stimulerer bedrifter til å ta inn arbeidstagere med funksjonssvikt. Både offentlige og private arbeidsgivere må ta et større ansvar.

Å motta velferdsytelser gir både rettigheter og plikter. Det må kunne forventes deltagelse og aktivitet for å motta offentlige ytelser. Mennesker som ikke kan tilbakeføres til arbeidslivet, skal sikres trygghet og om mulig inkluderes i annen aktivitet.

Sykefraværet i norsk arbeidsliv er fortsatt for høyt og må reduseres. Det krever aktiv innsats fra arbeidsgivere, arbeidstagere og myndighetene. Høyre vil understreke at partene i arbeidslivet har et særlig ansvar for å få fraværet ytterligere ned. Dersom dette ikke lykkes vil Høyre vurdere å ta i bruk virkemidler som styrker den økonomiske motivasjonen for både arbeidstagere og arbeidsgivere til å redusere sykefraværet. Kronikere og fravær ved egne barns sykdom skal i så fall skjermes.

Arbeidsgiverne har et særlig ansvar for et inkluderende arbeidsliv. Både for den enkelte bedrift og for samfunnet er det viktig med et arbeidsliv som varetar de ansattes behov for tilrettelegging. Arbeidslivssentrene skal fortsatt yte service for bedriftene, og koordinere kontakten med det øvrige tjenesteapparatet. Høyre vil videreutvikle ordningen med kjøp av tjenester fra private arbeidsformidlings- og kvalifiseringstiltak.

Vekstbedriftene er et viktig tilbud til personer med behov for varig tilrettelagt arbeid. Disse bedriftene driver en verdifull virksomhet som både gir lønnsomhet og sosial inkludering. Høyre vil styrke dette tilbudet.

Høyre vil gjennomføre en samordning av arbeidsmarkedsetaten, trygdeetaten og sosialtjenesten med sikte på et mer brukervennlig tjenestetilbud. Samordningen skal legge til rette for tilbakeføring til arbeidslivet. Den enkelte må ha et bredt tilbud om kvalifiserings- og attføringstiltak, tilpasset individuelle behov. Høyre vil gjennomgå alle offentlige støtteordninger for å sikre at de oppmuntrer den enkelte til å arbeide.

Like muligheter for funksjonshemmede

Personer med nedsatt funksjonsevne er fullverdige borgere i det norske samfunn. Dette kan synes selvsagt, men mange med nedsatt funksjonsevne møter samfunnsskapte hindringer som begrenser deres livsutfoldelse og muligheter til å delta som aktive samfunnsborgere.

Mennesker med nedsatt funksjonsevne har ressurser som må tas i bruk til beste for den enkelte og for samfunnet. Høyre vil at mennesker med nedsatt funksjonsevne i størst mulig grad skal kunne ta ansvar for sitt eget liv og bli selvstendig. Større valgfrihet skal sikre den enkelte styring med sin hverdag og sitt tjenestetilbud.

Arbeid og inntekt er for de fleste en forutsetning for å klare seg selv. Utdanning øker mulighetene for varig tilknytning til arbeidslivet. Høyre vil motarbeide utstøting fra arbeidslivet, og legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne lettere skal kunne

få og beholde arbeid. Foreldre til barn med nedsatt funksjonsevne skal merke at hjelpen ytes raskt, helhetlig og på en måte som er tilpasset familiens behov. Samfunnet skal bli mer tilgjengelig gjennom universell utforming.

Fornyelse skaper trygghet

Høyre vil fortsette fornyelsen av offentlige tjenester.

Høyre fastholder det offentliges ansvar for å finansiere grunnleggende velferdstjenester som utdanning, helse, pleie og omsorg. Offentlig ansvar for finansiering betyr ikke at det offentlige selv må produsere tjenestene. Det offentlige skal konsentrere seg om rollen som bestiller av velferdstjenester på vegne av befolkningen, og stille krav til disse tjenestenes innhold og kvalitet. Et skille mellom bestiller- og utførerrollene vil gi økt oppmerksomhet om tjenestenes kvalitet.

Valgfrihet i omsorgen

Høyre vil øke den enkeltes valgfrihet, og ønsker selvbestemmelse og brukermedvirkning når det offentlige yter hjelp. Høyre vil legge til rette for et mer variert tilbud gjennom å slippe private og frivillige organisasjoner til i konkurranse om bedre og mer kostnadseffektive tjenester.

Det er et offentlig ansvar å sikre gode og nødvendige pleie- og omsorgstjenester til alle, uavhengig av den enkeltes økonomi. Fordi mange ønsker større valgfrihet, er det likevel nødvendig å vurdere grensene mellom offentlig og privat ansvar, for eksempel når det gjelder enkelttjenester. For å sikre et godt tilbud til alle, mener Høyre at det må aksepteres betaling for ekstra ytelser. Betalingsordninger skal skjerme de som har mest behov for det.

Brukervalg gir den enkelte og de pårørende større innflytelse over spørsmål som berører grunnleggende forhold i hverdagen. Pleietrengende eldre eller deres pårørende skal kunne bestemme hvem fra hjelpeapparatet som skal ha adgang til hjemmet. Brukervalg er en mulighet til å velge, for dem som ønsker det og som kan ta valg. Det skal systematisk tas opp brukerundersøkelser, og tilbakemeldingene fra folk skal brukes til å gjøre tjenestene bedre.

Høyre mener at det bør opprettes en frittvalgs-database hvor alle kommuner skal innberette og offentliggjøre sine kvalitetmessige og prismessige krav. Databasen skal gi folk, kommunene og leverandørene lett tilgang til de offentliggjorte pris- og kvalitetskravene, og tilby informasjon om alle godkjente leverandører av personlig og praktisk hjelp.

Bekjempelse av trygdemisbruk

Misbruk av trygdeordningene undergraver deres legitimitet. Misbruk er dermed en alvorlig trussel mot dem som er avhengige av trygdeytelser. Høyre vil derfor trappe opp kampen mot trygdemisbruk.

Forebygging

En god helse gir et godt grunnlag for et godt liv. Holdningsskapende og forebyggende arbeid skal bygge opp under enkeltmenneskets mulighet til å ta vare på seg selv. Høyre vil prioritere holdningsskapende arbeid og forebygging rettet mot barn, unge og mennesker som erfaringsmessig er sosialt utsatt.

De sosiale og helsemessige skadevirkningene knyttet til rusmisbruk er et omfattende problem. Det må legges til rette for flere rusfrie tilbud for ungdom. Omsetning og bruk av rusmidler på skolen og skolens område skal bekjempes.

Samfunnets strenge holdning til bruk og omsetning av narkotika har hatt en positiv forebyggende effekt. Høyre avviser derfor enhver form for liberalisering av bruk og omsetning av narkotika.

Høyre er imot opprettelse av sprøyterom, og mener det er galt at myndighetene på denne måten aksepterer bruk av ulovlige og helseskadelige stoffer. Sprøyterom reiser dessuten en rekke vanskelige etiske og samfunnsmessige problemstillinger som det ennå ikke er mulig å se rekkevidden av. Ambisjonen må fortsatt være å hjelpe misbrukerne til et bedre liv.

Livsstilsrelaterte sykdommer

Livsstilsrelaterte sykdommer medfører store kostnader både for den enkelte og for samfunnet. Mangel på fysisk aktivitet er i ferd med å bli vår tids store helseproblem. Høyre vil styrke satsingen på forebyggende helsearbeid, ved i særlig grad å rette oppmerksomhet mot den enkeltes ansvar for egen helse. Forebyggende helsetilbud for barn og ungdom må prioriteres, og skolehelsetjenesten styrkes som lavterskel helsetilbud for barn og unge. Det må legges til rette for økt fysisk aktivitet i skolen.

Alkohol

Høyre legger til grunn at alkohol er et lovlig nytelsesmiddel, og vil legge vekt på det personlige og sosiale ansvaret for et alkoholkonsum som ikke skader andre. Høyre mener at myndighetsalderen på 18 år skal respekteres, også ved kjøp av brennevin.

Den norske alkoholpolitikken, med vekt på å begrense tilgjengeligheten og et høyt avgiftsnivå, har bidratt til å holde totalforbruket av alkohol på et mer moderat nivå enn i andre europeiske land. Åpnere grenser i Europa fører til at de norske alkoholpolitiske virkemidlene, særlig avgiftsnivået, kommer under press. For å redusere handelslekkasje og ulovlig omsetning vil Høyre senke det norske avgiftsnivået på alkohol. Samtidig med nedtrappingen av avgiftsnivået må den øvrige innsatsen for å begrense alkoholforbruket styrkes.

Helse

Målene for helsepolitikken

Høyre ønsker et godt og likeverdig helsetilbud til hele befolkningen, og vil utvikle kvaliteten i og omfanget av helsetilbudet. Pasientenes rettigheter skal sikres.

Fortsatt store utfordringer i helsevesenet

Helsereformen og et målrettet arbeid for å redusere ventetidene og øke behandlingsskapasiteten i spesialisthelsetjenesten har gitt resultater, men fremdeles er det store utfordringer i helsevesenet.

En rask medisinsk-teknologisk utvikling gjør at helsevesenet kan tilby behandling mot stadig flere sykdommer. Selv om behandlingsskapasiteten er økt og ventetidene redusert, er det fremdeles store forskjeller i kvaliteten på helsetjenestene. Pasientene har fått større kunnskaper om egen helse og stiller nye krav. Alt dette er svært positivt, men utviklingen fører samtidig til en sterk vekst i utgiftene til behandling, og det ligger store utfordringer i å

prioritere de alvorligste lidelsene. Høyre vil styrke forskningen på kvinnehelse, kvinnesykdommer og arbeidet med tilpasning av behandling for kvinner og for barn.

Oppfølging av helsereformen

Høyre mener at Stortinget med jevne mellomrom skal behandle en nasjonal helseplan som trekker opp hovedlinjene for det nasjonale helsetilbudet. For Høyre vil det å sikre den medisinskfaglige kvaliteten være avgjørende ved valg av struktur og plassering av tjenestetilbud.

Helsereformen har ført til at flere pasienter enn før blir behandlet. For at investeringene i helsesektoren skal komme enda flere pasienter til gode, vil Høyre gjennomføre helsereformen fullt ut. Høyre ønsker derfor å avvikle de regionale helseforetakene. Staten, ved ett av departementene, bør eie sykehusene. Sykehusene bør fortsatt drives etter aksjelovens prinsipper og ha stor frihet til å organisere sin egen virksomhet innenfor de vedtatte rammene.

Høyre ser det som avgjørende at bestiller- og utførerrollene skilles i norsk helsevesen. Ansvaret for bestilling av helsetjenester skal legges til en egen enhet som har det lovmessige "sørge for"-ansvaret etter dagens spesialisthelsetjenestelov. Sykehusene skal stå for produksjon av de helsetjenestene samfunnet bestiller. Kontraktene med offentlige og private sykehus og private spesialister bør i all hovedsak bygge på langsiktige rammeavtaler og innsatsstyrt finansiering.

Høyre vil bygge ut desentraliserte tilbud og en spesialisthelsetjeneste som kan samarbeide tettere med primærhelsetjenesten. Nærpsykehus, der spesialister og primærhelsetjenesten er samlokaliserte, skal tilby helhetlige helsetjenester. For å gi våre pleietrengende eldre et godt medisinsk tilbud må geriatrien bygges ut, og det må opprettes et program for klinisk geriatriisk forskning. Høyre vil at flere pasienter i livets siste fase skal ha mulighet til å velge et hospice-tilbud.

Høyre er positiv til etablering av flere private helsetilbud. Private sykehus og privatpraktiserende spesialister er en viktig del av det samlede helsetilbudet, og har alltid spilt en rolle i utviklingen av kvalitet og nye tilbud til pasientene. De private aktørene skal ha likeverdige vilkår, slik at de kan arbeide langsiktig.

Samhandling i tjenesteapparatet

Høyre vil gjennomføre endringer for å vareta hensynet til pasienter som er avhengige av tjenester på forskjellige nivå og fra forskjellige aktører. Brukere skal merke at de ulike tjenestetilbudene er samkjørte. Et viktig virkemiddel for å oppnå dette er en lovhjemlet individuell plan for brukere med sammensatte behov, slik at for eksempel unødvendige innleggelses og for tidlige utskrivninger kan unngås.

Prioritering

For å sikre at pasienter med alvorlige lidelser får nødvendig hjelp når de trenger det, må politiske myndigheter klargjøre hvilke helsetjenester som fullt ut skal være det offentliges ansvar.

Psykisatri og rusomsorg

Psykiske problemer hos barn og unge må oppdages og følges opp tidlig. Høyre vil derfor prioritere nye plasser og god tilgjengelighet innenfor barne- og ungdomspsykiatrien i gjennomføringen av opptrappingsplanen for psykisk helse. Prinsippene bak tidlig intervensjon

(TIPS), med god informasjon til skole og samfunn om psykiske lidelser, bør innføres i hele landet.

Høyre vil fortsatt prioritere statlige satsinger som opptrappingsplanen for psykiatri og tiltak for personer med rusproblemer. Velferdstjenestene må sikre at alle har bolig, helsetjenester og nødvendig behandlings- og oppfølgingstilbud. Tjenestetilbudet må være tilpasset den enkeltes særlige behov, eksempelvis i form av lavterskel helsetiltak. Opplevde og reelle barrierer mot å søke hjelp for psykiske lidelser må fjernes.

Gjennom opptrappingsplanen for psykiatri er det lagt opp til et økt kommunalt ansvar for rusmiddelmissbrukere med psykiske lidelser. Samtidig innebærer rusomsorgsreformene at kommunene må samarbeide med spesialisthelsetjenesten om tilbud til mennesker med rusproblemer. Dette krever økt kompetanse og kapasitet i det kommunale tjenesteapparatet. Det må stimuleres til kompetanseheving og bedre organisering gjennom erfaringsutveksling og interkommunalt samarbeid.

Det skal utvikles et godt, tverrfaglig og mangfoldig behandlingstilbud i rusomsorgen. For at retten til individuell behandlingsplan og et helhetlig behandlingstilbud for rusmisbrukere skal realiseres, må samarbeidet mellom helsevesen, politi og kriminalomsorg styrkes.

Det legemiddelassisterte rehabiliteringstilbudet skal videreutvikles med sikte på å avvikle køene. Erfaring viser at behandlingen må kombineres med psykososial behandling for å gi ønsket effekt, og Høyre vil stille krav til et helhetlig behandlingsopplegg. Det medikamentfrie behandlingstilbudet har vist seg å gi bedre resultater når det gjelder psykiske lidelser, og dette tilbudet skal fortsatt være førstevalg ved behov for behandling.

Bruk av illegale rusmidler har ført til at mange unge har fått psykiske problemer. Det er viktig å styrke kunnskapen om sammenhenger mellom rusbruk og psykiske lidelser. Behandlingen på ulike nivåer må sees i sammenheng.

Tannhelse

Det er positivt at den enkelte tar ansvar for sin egen tannhelse, og Høyre vil derfor ikke innføre en generell statlig medfinansiering av tannhelsetjenesten. I stedet bør målrettede støtteordninger videreutvikles. Det bør vurderes å inkludere flere sykdomssituasjoner i støtteordningene. For å sikre tjenester nær brukerne, vil Høyre gi kommunene ansvar for tannhelsetjenesten.

Legemidler

De overordnede målene for legemiddelpolitikken er å trygge tilgangen på sikre og effektive legemidler, at legemidler skal brukes faglig og økonomisk riktig, og at det holdes lavest mulig priser på legemidler. Det må satses på tiltak for å fremme riktig legemiddelbruk og på bedre oppfølging av pasientenes legemiddelbruk.

Det er behov for en gjennomgang av dagens refusjonssystem for legemidler, med sikte på å gjøre det mer helhetlig og dynamisk. Hensikten er å få mest mulig igjen for de ressursene det offentlige og pasientene bruker på legemidler. Hvilke enkeltlegemidler det skal gis refusjon for skal avgjøres på faglig, ikke politisk, grunnlag.

Det må foretas en evaluering av prisfastsettelsen for legemidler uten patentbeskyttelse. Høyre vil vurdere å innføre generisk forskrivning av legemidler, slik at legene kan skrive ut

virkestoffer og ikke merkevaremedisin, for å sikre en mest mulig effektiv ressursbruk. Forbudet mot å vise reklame for reseptfrie legemidler i fjernsyn bør oppheves.

Gen- og bioteknologi

Fremskritt innen gen- og bioteknologien har skapt en medisinsk utvikling som gir mange økt livskvalitet. Høyre vil derfor gi gen- og bioteknologisk forskning og produktutvikling gode vilkår.

Utviklingen stiller oss overfor nye etiske dilemmaer. Mulighetene for inngrep i naturlige livsprosesser blir stadig flere. For Høyre er det etikken som skal sette grenser for teknologien, ikke omvendt. Adgangen til å avbryte svangerskap er problematisk i lys av prinsippet om beskyttelse av menneskelig liv. Høyre støtter opp om kvinnens rett til selv å avgjøre, innen den lovbestemte tidsramme, om et svangerskap skal avbrytes. Høyre ønsker å beholde dagens grense for selvbestemt abort. Arbeidet med individuell rådgiving og oppfølging til kvinner som vurderer abort etter 12. uke, må imidlertid styrkes. Det bør også foretas en gjennomgang av nemndinstituttet for å sikre en enhetlig praktisering av regelverket. Samfunnet skal gjennom rådgiving og nødvendig støtte bidra til at færre finner det nødvendig å avbryte svangerskap.

Utviklingen innen fosterdiagnostikk gjør at man stadig tidligere kan fastslå flere av fosterets egenskaper. Fordi alt menneskelig liv har samme verdi, mener Høyre at lovregler må utformes slik at sortering av menneskelig liv ut fra egenskaper ikke skal forekomme. Eugenisk indikasjon fjernes som selvstendig abortkriterium.

Ingen mennesker skal reduseres til et middel for andre mennesker. Høyre ønsker å videreføre den føre-var-tankegang som ligger til grunn for lov om gen- og bioteknologi.

En ny generasjon eldre med nye behov

Høyre mener at respekten for individet tilsier at alderdom ikke skal sykelliggjøres. Eldre mennesker er ingen ensartet gruppe. Ingen mister sin verdighet som menneske selv om behovet for hjelp øker. Eldre skal ha samme rett som andre til å bestemme over eget liv, og til å føle trygghet for hjelp når man trenger det.

Dagens eldre er friskere og lever lenger enn tidligere. Aldersgrensen for alderspensjon skal opprettholdes, men Høyre mener at formelle aldersgrenser ikke skal hindre videre arbeidsinnsats. Særaldersgrenser og AFP-ordningen er til hinder for en slik utvikling og bør derfor fjernes. Det skal være den fysiske og psykiske tilstand som avgjør hvor lenge hver enkelt kan stå i arbeid. Forholdene må legges til rette slik at det blir mulig å stå lenger i hel- eller deltidsarbeid.

Høyre vil legge til rette for at alle som ønsker det, skal få bo i sitt eget hjem. Derfor må tilgjengeligheten til offentlige tilbud gjøres enklest mulig.

Eldresentrene er et viktig forebyggende og sosialt tiltak. Høyre ønsker spesielt å slippe til frivillige krefter i eldresentrene og på sykehjemmene, slik at de eldre sikres et godt og mangfoldig aktivitetstilbud. Høyre vil støtte opp om det arbeidet de frivillige organisasjonene utfører for eldre, og vil legge til rette for frivillighetssentraler.

Høyre går inn for brukervalg og større valgfrihet i hjemmetjenestene, større valgfrihet mellom tjenester i hjemmet eller på institusjon og fritt sykehjemvalg.

Høyre vil at det utarbeides en nasjonal plan for utdanning og rekruttering av helsepersonell i geriatri.

Pensjon

En pensjonsreform er nødvendig for å trygge velferden og fremtidige pensjonsutbetalinger. Det blir stadig flere pensjonister, og stadig færre yrkesaktive som skal betale for hver pensjonist. Med en aldrende befolkning øker også behovet for pleie- og omsorgstjenester. Dagens barn og fremtidige generasjoner risikerer dermed en betydelig betalingsbyrde, uten at de selv er sikret de velferdsgodene som vi nyter godt av i dag.

En pensjonsreform må sikre tilliten til det offentlige pensjonssystemet. Hvis vi ikke gjennomfører endringer nå, risikerer vi at det må gjennomføres smertefulle og dramatiske endringer senere, i form av store kutt i offentlige utgifter og økte skatter. Reformvegring truer derfor både velferden og verdiskapingen på sikt.

Arbeid er grunnlaget for velferd. Pensjonssystemet må derfor stimulere til arbeid, ved at det gis pensjonsopptjening for alle år som yrkesaktiv. Det må bli bedre samsvar mellom det den enkelte betaler inn og utbetalt pensjon. Pensjonssystemet må likevel sikre en garantipensjon for alle, uavhengig av pensjonsopptjening. Pensjonskommisjonens forslag om bedre pensjonsopptjening for personer med omsorgsarbeid bør følges opp. Høyre støtter forslaget om innføring av et delingstall, som gjør pensjonssystemet mer robust mot endringer i levealderen. Pensjonsutbetalingene bør reguleres som et gjennomsnitt av pris- og lønnsutvikling.

Høyre ønsker en innskuddsbasert tjenstepensjon i form av individuelle konti med muligheter for å velge hvordan pengene skal forvaltes. Dette vil sikre den enkelte en garantert andel av egen pensjonssparing, uavhengig av folketrygdens utvikling. Det bør også gis mulighet for å sette av ekstra midler på kontoen som egen sparing til pensjonisttilværelsen. En innskuddsbasert tjenstepensjon vil omfatte alle, og vil ikke være bundet opp til hvilken arbeidsgiver man har. Det vil øke mobiliteten i arbeidsmarkedet.

Innskuddselementet må ikke bli avkortet mot garantipensjonen. Ved at den gjelder fra første krone vil en slik ordning stimulere til økt arbeidsinnsats. Alle som arbeider, men som har lav inntekt over livsløpet, vil dermed motta en høyere pensjon enn minstepensjonen.